

Dagboksanteckningar från Kaj Dahls båtresor i skärgården 1974-1976

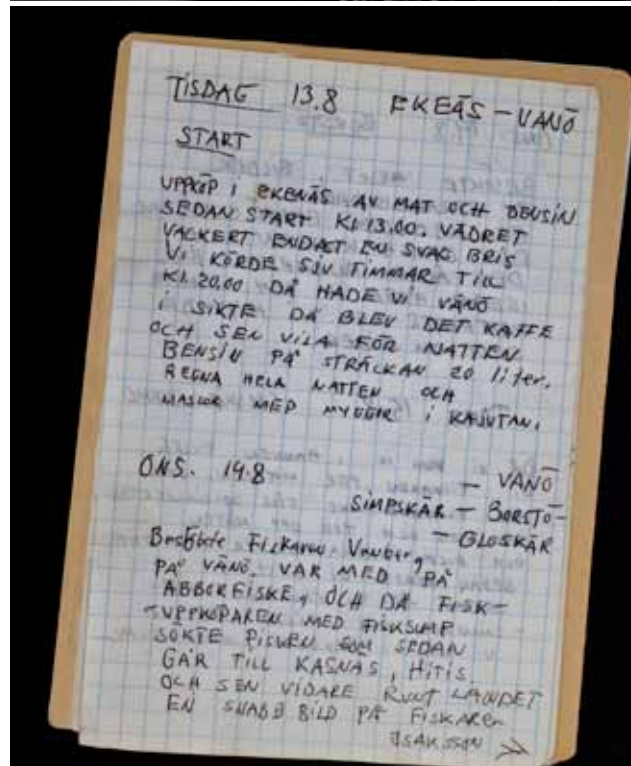
SOMMAREN 1974

TISDAG 13.8.1974 (Ekenäs-Vänö)

Uppköp i Ekenäs av mat och bensin. Sedan start kl. 13.00. Vi körde sju timmar till kl. 20 då vi hade Vänö i sikte. Kaffe och sen vila för natten. Bensin på sträckan 20 liter. Regnade hela natten och massor med mygg i kajutan.

ONSDAG 14.8 (Vänö-Simpskär-Borstö-Gloskär)

Besökte fiskaren Venberg på Vänö. Var med på abborrfiske och då fiskuppköparen med fisksump hämtade fisken som sedan går till Kasnäs, Hitis och sen vidare runt landet. Tog en snabb bild på fiskaren Isaksson. Besökte museet på Borstö, tog bilder av strandbodarna, galjonsfiguren Borstö-gumman, den gamla kvarnen och dess ägare Birger Andersson. Sedan åkte vi och sökte nattplats som vi sent omsider hittade.

- ◀ **Ovan:** Ruben Isaksson, Vänö. 14.8.1974. Foto: Kaj Dahl.
Nedan: Johan Venberg (till vänster) och fiskuppköparen Åke Wiberg. Vänö 14.8.1974. Foto: Kaj Dahl. (reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv).
- ▶ **Ovan:** Birger Andersson, Borstö 14.8.1974. Foto: Kaj Dahl. (reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv).
Nedan: Sida ur Kaj Dahls dagbok 13-14.8.1974.

Skärgård

TORSdag 15.8 (Gloskär-Jurmo)

Då vi kom in i hamnen träffade vi fiskaren Per Mattsson som har flunderfiske som specialitet. Var med och tog upp näten och fick några bilder på det. Sedan rökte vi 60 stycken. Åt sedan flundror tillsammans med några Åbopor. Vi låg vid bryggan under natten.

FREDag 16.8 (Jurmo-Bokulla)

På Jurmo väntade vi länge att vinden skulle lugna, men sedan åkte vi ut mot Utö. Vi stannade vid Bokulla som är ungefär halvvägs. Holmen har varit arméns. Vi drack kvällskaffe och gick och sova vid tiotiden i väntan på bättre väder.

LÖRDag 17.8 (Bokulla-Utö)

Det blåste fem Beaufort då vi åkte ut till Utö. Vi köpte mat i butiken, träffade fyrmästaren Andersson och före detta fyrvakten Vesterholm. Var och tittade på kapellet och ett strandat vrak. Vi gick tidigt och lade oss och sov till klockan åtta.

SÖNDag 18.8 (Utö-Vidskär)

Är på väg mot Kökar, men då vinden varit rätt så hård, sju Beaufort enligt radion, så stannade vi vid Vidskär som är en stor holme med en egen insjö. Vädret är vackert och varmt. Åt de sista rökta flundrorna från Jurmo.

MÅNDag 20.8 (Vidskär-Kökar)

Efter vissa svårigheter kom vi till Vålö på Kökar och tog i land vid Oskar Holmströms brygga. Vi hörde på historier till sent på kvällen. Före detta var vi till butiken och åkte runt och såg på Kökar.

TISDag 20.8 (Kökar)

Vi sov gott och länge. Tog bilder på gamla saker som fanns i Oskar Holmströms sjöbod. Sedan hälsade vi på en stuguthyrare och en före detta Kökarpolis. Startade hemåt på kvällen.

► Per Mattsson, Jurmo 15.8.1974. Foto: Kaj Dahl.

▼ Ur Kaj Dahls bok "I Ålands övärld" (1976).

års fiskesäsong. Det var vinterarbete, förutom att lappa skötar och reda sej till nästa säsong. Så året gick. Man hade ju ingen TV och ingen telefon. Man hade ingen radio och man hade inte heller haft tid att lyssna på det där, för alla timmar var upptagna med arbete för nästa säsong.

Strömmingskaggarna var och är ett kapitel för sig. Tillverkningen av dem var en omständlig procedur, och det var även noga med materialet. Banden skulle vara av hassel, det var det bästa materialet man hade, det gick lättast att tälja. Hassel finns på Kökar bara på den södra delen, varför de som bodde på den östra måste hämta materialet från Föglö eller Åboland. Till kärlens stäver, kimbar som de kallades, användes tall, och det virket bytte man sig till i Åbo. Det var rätt virke, tallstammar, som man först kapade till lagom långa kubbar och sedan kylan, sedan inomhus, varefter de hyvlades. Hasselkäpparna till banden klövs och täljdes sedan med bandkniv, fastklämda i en knivstol. I vardera ändan gjordes en hake, som höll ihop ringarna. Detta gjordes först när banden hade torkat och blivit styva. Inuti banden byggdes sedan kaggarna av de torra och hyvlade kimbarna, som pressades i hårt med en kil, en smalare kimb.

Så gällde det att göra bottarna. Det är också geometri, som Oskar Holmström påpekar. Passaren kallades stig. Spetsen av den sätts i en springa mellan kimbar, och så ställs stigen så att den i sex lika stora steg mäter bottens omkrets. Därefter drar man med denna radié en cirkel på ett bräde och sågar sedan ut bottens lite ytterom cirkeln. Följande arbetsmoment är att skära kanten i vinkel. Med ett verktyg som kallades pristrå drog man en skära innanför kimbkanterna. Därmed är kaggens alla delar färdiga, och bygget kan börja. Det går till på följande sätt:

Man tar bort det översta bandet, den översta av laggarna, och slår ner botten med hammare i skaret eller priset, varefter man med ett särskilt verktyg som kallas bandhake spänner bandet och försiktigt knackar fast det med hammaren, tills det fäster på alla kanter. Så knackar man ner kaggens botten på dess plats. Görs det väl och är alla delar ordentligt gjorda, blir kaggen så fast och tät att den håller saltlake och vatten. Läsaren kan prova.

Vassbuckskaggen här invid är en dötting. Den rymmer 15 liter och är gjord på Vålö.

Passaren på den nedre bilden kallas stig. Med den ritade man ut kaggarnas botten. Att bågen för en korda av radiéns längd är en sjättedel av cirkelns periferi har alla skärkarlar vetat i praktiken.

Skärgård

ONSDAG 21.8 (Kökar-Aspö-Nötö)

Vi vaknade klockan fyra på morgonen på en kobbe utanför Kökar. Startade mot Aspö. Där var jag med och lade ut näten. Tog en bild på skärgårdssotaren från Korpo som varit på besök på holmen. Sedan bilder på Aspö-Erik som är spelman. Åkte sen vidare till Nötö. Där träffade vi fiskaren vi sökte på bryggan med det samma, sedan köpte vi lite mat i butiken.

TORSDAG 22.8 (Nötö-Korpo-Hitis)

Tog bilder på lotsstationen i Korpo och av en fiskare i Berghamn. Sedan satte vi kurs mot Hitis. Vi kom fram vid elvatiden och kastade ankar i en vik.

FREDAG 23.8 (Hitis-Leksvall)

Startade hemåt, tog sex timmar. Regn hela dagen.

► Aspö-Erik, 21.8.1974. Foto: Kaj Dahl. (Reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv).

Ur Kaj Dahls Anteckningar Från Aspö:

"Det var bjudningsdans som man då sade, att ungdomen bjöd ungdomar från andra holmar och jag var bjuden som spelman. På en annan gård på samma holme (Nötö) var samtidigt ett 50-års kalas och när gubbarna tagit några snapsar så tyckte dom att också de skulle ha en spelman. Så dom kom till gården där ungdomarna var och det blev hårda bud där. Dom ville inte mista spelman och dom gamla skulle ha mig därifrån, och det blev slagsmål och alltmöjligt. Till sist blev det så att de äldre gubbarna tog vinsten, dom lovade guld och gröna skogar och jag skulle få vad som helst så jag gick sen dit för annars skulle det inte ha blivit någon fred på hela natten ..."

KAJ DAHLS ARBETSÅR 1975

Ur "Veckodatumvisare 75" (bild föregående sida).

1.1 Utställning i Helsingfors. Statens konstnärslön 6 månader framåt.

12.1 Utställningen i Helsingfors slut. Ekenäs bildtexter. Hos Sundström.

17.1 Ekenäs. Brevbäraren. Bildtexter.

18-24.1 Ekenäs. Bildtexter.

25.1 Åbo. Kulturhistoriska.

26.1 Ekenäs. Bildtexter.

31.1-2.2 Kopior i labb.

14.2 Nagu kyrkby. Träffade Fingal Danielsson. Sov på Marthahemmet (25 mk).

Ur boken "i skärgårdshavet" (1987):

... "Fingal Danielsson, Norgannas på Berghamn, har inte ett lika lång släktförhållande på Berghamn att falla tillbaka på som Rudolf Jansson. Fingals far kom egentligen från Kökar och bodde också på Nötö. Självt är Fingal dock berghamnare av födseln och har under ett långt liv fått uppleva många skeden i skärgården.

– Visst har världen gått framåt, men fiskavsättningen har det blivit sämre med, förr när man kom från fisketuren låg det nästan alltid någon vid hembryggan och väntade på att få köpa upp, minns Fingal." ...

15.2 Resa ut till Hummelholm. Lasse Isaksson. Med sjöbevakningen.

Ur Kaj Dahls anteckningar:

Lasse berättar hur han råkade börja med jobbet. Först jobbade han vid sjöbevakningen i tre år och skulle ha fortsatt med det om inte skulle ha blivit intresserad av fiskhandel och började köra fisk till Helsingfors med en sump. Två år körde han för Söderlund från Åbo. Fisk och sedan hade han också en egen en kortare tid. Han skulle ha fortsatt med det om inte resan skulle ha haft svårigheter genom att ryssarna hade Porkala på den tiden. Ett par år fick de köra igenom området med specialtillstånd, men det tredje året blev det stopp och man måste då köra sjövägen långt ut på Finska viken för att runda Porkalaudden. Så fort det blåste

och man skulle runda udden var vågorna så stora att fisken slogs ihjäl och var död då man kom fram till Helsingfors och man fick knappt något pris för den, om de alls ville ha den och så slutade han med det. Numera går all fisk till Helsingfors med bilar landvägen för alla fiskfirmor skaffade sig biltransporter på den tiden och nu, fast Porkala är fritt, fortsätter man med biltransport av gammal vana. Om inte svårigheterna vid Porkala skulle ha kommit för fisksumparna skulle kanske helsingforsarna ännu idag få levande fisk från skären av gammal vana och tradition. Numera finns det i Nagu skärgård ingen fisksump. I hela Åbolands skärgård finns två stycken, en på Österskär och sedan Viberg från Kasnäs.

Lasse berättar att han började samla upp fisk på öarna på den äländska sidan, och sedan fisken från Nagu och Korpo, så var lasten full och resan gick vidare till Helsingfors. Han kunde göra 2 – 3 sådana resor till Helsingfors i veckan. Fisklasten kunde vara från 1500 – 2000 kilo.

De olika fisksorterna hade sina egna avbalkade avdelningar och man kan inte tänka sig att ha en fisksump utan dessa mellanväggar för då det blåser och båten rullar skulle all fisk slås ihjäl. På detta sätt bromsas vattnet upp men på den tiden var fiskarnas antal större än nu, och det var 4 – 5 olika sumpar som körde och pressade priserna för varann. I dagens läge skulle det knappast löna sig mera då fiskarnas antal varje år minskat och om utvecklingen fortsätter i samma riktning som nu. Att vara en fisksumpskeppare i dagens läge kan vara på lönsamhetens gräns.

De fiskare som nu lever ute i skärgården börjar till stor del bli gamla och orkar inte mera arbeta så hårt och inte heller följa med fiskets utveckling som nya fiskebragder o dyl. Det är unga fiskare med nya idéer som skulle behövas och sådana som inte är rädda för ett hårt arbete under alla årstider, men ett arbete som kan ge en god avkastning om transporter och förädling och andra problem som fisken på sin väg till konsumenten möter. Fisk finns ännu i våra skärgårdsvatten bara den skulle värdesättas i större grad av det finska folket.

Lasse Isaksson berättar om när han började som kutterförare på Lohm:

"Jag träffade en lots som sa åt mig att där skulle bli en vakans som båtförare ledig. Tidigare då det ännu fanns lotslärlingar körde de ut lotsarna." Det var 1958 då han började med båtföraryrket. De

var då två stycken som började och snart har man kämpat sig till pension, berättar Lasse. Han kör nu båten två dygn och är sedan fyra ledig och har 8 timmars arbetsdag. Men det kommer också båtar om natten och då är det bara att rycka ut. Annars är Lasse nöjd med sitt jobb som är ett av de få yrken som en skärgårdsbo kan välja på om han inte blir sjöbevakare eller fiskare på heltid. Båttrafiken tar ingen hänsyn till årstider eller väder, om det är snöstorm eller dimma. Dag eller natt skall lotsen ut och då bör ju båtföraren köra. Lotsbåtarna är bra och sjösäkra båtar numera. Då Lasse kom till Lohm var båtarna gamla segelbåtar som de hade satt Vikström motorer i och gick 5 – 6 knop. Dagens båtar är sjösäkra och med sina två värmekaminer är det alltid varmt ombord.

”Det hände en gång på en annan lotsstation att när de körde ut på natten till en båt, det var dimma och mörkt, och de kom litet på sidan om sin normala farled där de brukade köra ut, och där var ett undervattensgrund, ett lönnbrott som man säger, som vågen bryter kanske var 3 – 4: e minut när det är hög sjö. De kom på ett sådant och båten fylldes genast med vatten och två man följde med i djupet. De hann inte ens ut innan kuttern sjönk.”

Från lotsstationen vid Lohm är sjögången sällan så hög som vid stationerna vid öppna havet längre ut, och lotskuttern kör sällan längre resor än en halvokilometer då den åker ut med lots. Sedan skall lotsarna som kommer hem igen ofta med bussar eller andra fordon mötas och skeppas tillbaka till stationen.

Lasse berättar om arbetet med remmare och sjömärken på stationen:

Tidigare hörde det till lotsarnas arbeten, men numera är det skilda sk farledstjänstemän som skall reparera och måla remmarna och stenkummel.

På Lohm är det en av ortens händiga skickargubbar som brukar sköta om saken. Han heter Albin Viitanen och har jobbat med sjömärkena nu i fyra år och gör enligt Lasse för bra arbete, de är så välgjorda att det är nästan synd att plocka dem i sjön. De är så fina att man bara borde ha dem på berget att se på. På Lohm har man nu 260 remmare.

► Kaj Dahls anteckningar om – och bild på – Kutterföraren Lasse Isaksson, 1974. Foto: Kaj Dahl. (Reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv).

13| TORS DAG
Algot

14| FREDAG
Valentin

Nagu Kyrkoby träffa
Fingel Danielsson sov på
Marta hemmet Hotel: 25:—

15| LÖRDAG
Sigfrid

Resa ut till Hummelholm
Lasse Isaksson
Med Sjöbevak

16| SÖNDAG
Kaj

LOTSKUTTER VID
LOH MESA HAN FÖR
taxi 25:— NAGU.

BERÄTTAR ATT HAN BÖRjade
UPP FICK PÅ ÖARNA, PÅ
ANDRA SIDAN, OCH SEDAN
FRÅN NAGU OCH KÖRDE SÅ
STEN FÖLL OCH RESAN
FÖRARE TILL HELSINGFORS.
AN KUNDE GÖRA 2-3 ST
RESOR TILL H:land ...

10.

E. ISAKSSON

SÅ FÖRT DET BLÄSTE OCH
SKULLE RUNDA UDDEN VAR
JA SÅ STORA ATT FISKEN
... DA

KUTTERFÖRAREN LASSE
ISAKSSON

SE BERÄTTAR HUR HAN RÅKADE
FÖRJA MED JOBBET, FÖRST JOBBADE
N VID SJÖBEVAKNINGEN I TRE ÅR,
4 SKULLE HA FORTSATT MED
IT, OM HAN INTE SKULLE HA

FÖRST LASSE
LASSE BERÄTTAR
BÖRjade SOM
LOHM:

JAG TRÄFFADE EN
AT MID ATT DA
EN V...

LASSE ISAKSSON

FISKARNAS ANTAL
MINSKAT OM UTVE
SÄTTET I SAMMA
2, OCH ATT VÄR
KEPPARE I DAG
LA PÅ LÖNSAMH
E FISKARE SOM
I SKÄRBERDEN
DEL BLI GAMLA
I MERA ARBETA
HELLER FÖR...

Innan Albin Viitanen började måla dem var de uppdelade på lotsarna som hade ett tiotal per man att måla under våren då de hade tid. Men de fick extra betalt för det arbetet.

Lasse har varit med och kört ut remmare på våren allt sedan han började på stationen. Området blir en ca 30 sjömil från stationen åt alla håll. Antalet remmare är ganska jämt fördelade över alla stationer i hela landet.

Till remmarna hör också stenen som skall hålla den på plats i väder och vind. I stenen skall sedan också borrar ett hål så att den kan fästas vid remmaren. Svårast är det att hitta lämpliga stenar vid stränderna för då det behövs ett stort antal varje år tar stenarna snart slut, i alla fall i den storleken som är den lämpliga. Vikten bör vara närmare 100 kilo.

Snart går det som i Åbo där de fick kasserade gravstenar från stadens kyrkogårdar. Allt utrymme behövdes även på gravgårdarna och när en grav stått övergiven ett visst antal år tas stenen bort och stenarna från hela gravgården radades upp i ett hörn. De hade ju ingen användning för dem mer så de blev bjudna åt lotsarna som var mycket tacksamma för gåvan för storleken var den rätta så det var bara att borra hål i dem. Men det blev senare förbjudet.

Isen förstör många remmare under vintern, men alla bytes ut följande vår. På 3-4 veckor lägger man sedan ut de nya genast efter islossningen i april-maj. Det är stora utgifter för finska staten att stå för kostnaderna för de nya remmarna varje vår, de blir ca 60 mk per styck.

21-23.2 Stockholm.

27.2 Finlandiahuset. Stipendium 6000 mk. Finska kulturfonden.

28.2 Med båt till Åland. 23.00 från Nådendal.

1.3 Med flyget till Enklinge, sedan med båt till Nådendal. Flyg 180 mk, bil 70 mk, båt 70 mk.

2.3 Valtatie 1 Motell (80 mk), Kasnäsbaren (20 mk). Träffade Flygaren och Lasse Danielsson.

6.3 Uleåborg. Mode PR-resa. Varuhuset Kela.

8-9.3 Layout till Åbo skäriboken.

15-16.3 Ekenäsboken. Samtal med skäribor.

18.3 Kopior i labb.

21-23.3 Ute i skärgården. Ekenäs, Älgö. Filmframkallning.

► Ovan: Helena och Felix Brunström, Älgö. Foto: Kaj Dahl. Ur boken "Nyländsk skärgård" (1975).

25.3 Intervju med arkitekt för planer i skären.

28.3 Kopior i labb. Älgöbilder.

31.3 Kopior i labb. För Åbo utställning.

2.4 Skrev hemma.

3.4 Utställning i Jyväskylä. Skrev hemma.

4.4 Ekenäs. Resa.

5.4 Espingskär, Älgö. Intervjuer, bilder.

► Nedan: Lilly Lundberg, Espingskär. Foto: Kaj Dahl. Ur boken "Nyländsk skärgård" (1975).

Ur boken "Nyländsk skärgård" (1975):

... "Om livet på Espingskär vet Lilly Lundberg av egen erfarenhet. Hon är inte barnfödd på öarna här, hon kom hit lite österifrån, från Snappertuna. Hennes far Anders Österholm hade en sump och förde fisk till Helsingfors, där hustrun stod och sålde den på torget i 26 år. Sedan fick de nog av det, och när Österholm hörde att Getskär invid Torvö var till salu, köpte han ön. Det var 1924. Som grannar hade Österholms där Brunströms på Torvö. Gamle Brunström – samme man som i pojkåren rodde åt Topelius – var "en förskräckligt präktig människa" säger Lilly Lundberg. "Vi anlitade honom hemska mycke, å han tala alltid vackert, sa aldrig ett illand ord om sin hustru".

Under de fjorton år Lilly bodde med sina föräldrar och sin yngre bror på Getskär – den äldre brodern var sjöman och kom hem bara emellanåt – var hon för det mesta "sändar piga". Sedan, 1938, gifte hon sig med äldste sonen på Espingskär, Herman Lundberg, som skulle ta Östergård i arv i sinom tid. Till svärfar fick hon Sander som då var 64 år och ännu i full verksamhet.

Länge hade Lilly inte varit gift när kriget bröt ut och mannen blev inkallad. Då var det svärfadern och hon som skötte gården. Någon brist på mat led de inte, för de hade "ladugården full med djur", som hon säger, men arbete var det så det förslog, med fisket därtill. Gäddryssjorna lades nämligen långt ut – här vid holmen fiskade det dåligt – och dit fick man ro. Militären hade tagit motorbåten." ...

Helena och Felix Brunström, hemma från grannarna i Getskär och Torö, bor nu på äldre dar i en stuga nära Norrgård tillsammans med sonen Bengt som är skogshuggare på Algå. Deras liv har varit mera omväxlande än de flesta skärgårds-

Lundberg berättar av egen erfarenhet, hon kom hit lite österifrån, Osterholm hade en sump och sålde den på torget i 26 år 1924. Som grannar hade Os-
le Brunström — samme man
"en förskräckligt präktig män-
ta honom hemskt mycke, å han
ord om sin hustru."

sina föräldrar och sin yngre bror
jömman och kom hem bara emel-
piga". Sedan, 1938, gifte hon sig
nan Lundberg, som skulle ta Os-
ck hon Sander som då var 64 år

riget bröt ut och mannen blev in-
n som skötte gården. Någon brist
ugården full med djur", som hon
log, med fisket därtill. Gäddryss-
vid holmen fiskade det dåligt —
git motorbåten.

vid 83 års ålder, hennes egen far
ern, som Lilly och hennes man tog
ldern av 91 år innan hon gick bort.
an, i cancer, inte äldre än 63 år

till världen, en pojke och en flicka.
är ute och dog när han var två må-
det berodde nog på att modern fått
arbetet i ladugården och rodden vid
ate att få från staden och inte kunde
et. Så pojken dog. "Och så flickan
är hon var tre år och fyra månader,

Lilly Lundberg på Espingskär. Första året efter sin mans död bodde hon allena här på Östergård, numera bor hon om vintrarna i Ekenäs. Men hon brukar flytta ut till ön redan tidigt i april. "Har just inget att uträtta i stan", säger hon, "men här finns arbete, här." Adoptivsonen Henning, som har sitt hem och sitt arbete i Ekenästrakten, kommer ut då och då, men mestadels är hon ensam på ön. Också Västergård står obebodd om vintrarna. Dess ägare Uno Enolund flyttade in till Ekenäs redan för några år sedan och dog där i

6.4 Älgö runt. Bilder.

7.4 Kopior i labb till kl. 21.00.

8.4 Bilder till förlaget. Kopior i labb till 21.00.

9.4 Svenska kulturfonden, utdeln. i Vasa. 2000 mk.

10.4 Möte med dir. von Konow kl. 11.

11-13.4 Ekenäs.

14.4 Sverige-Finlands kulturfond, 5000 mk.

15.4 T/r Kuopio.

17.4 Förlagsmöte på kontoret.

18.4 Semestern -75 börjar.

20-25.4 Resa till Leningrad. PR för Turo Oy.

26.4 Resa till Ekenäs.

27.4 Resa till Åland, Kökar. 250 km.

28-29.4 Kökar, Åland. Historier av Oskar Holmström.

30.4 Åland. Föglö. Intervju Edvard Jansson.

► Ovan: Edvard Jansson, Föglö. 30.4. 1975. Foto: Kaj Dahl.
Ur boken "I Ålands övärld" (1976).

Ur boken "I Ålands övärld" (1976):

... "De händiga männen, förfarna i konsten att snickra och snida, är Edvard Jansson och hans söner Sven och Hans, vilka antagit namnet Villiers. Familjen har inte sina rötter i Föglö, släkten är gammal Kökarsläkt. Liksom sin far, farfar och farfarsfar är Edvard Jansson född och uppvuxen på Kökar. Fadern var fiskarbondе och hade sitt hemman i Österklis, där barnen efterhand blev många. Alla kunde inte stanna kvar på hemmanet eller hemön, och Edvard hörde till dem som kom att söka sin utkomst på annat håll. Det blev ett ambulerande liv. Först köpte han sig ett torp i Lumparland, men det var dålig utkomst där, säger han, så han flyttade till Mariehamn. Där bodde han i fjorton år, tidvis arbetande i Sverige, men när hans hustru dog 1970 trivdes han inte längre i staden utan flyttade tillbaka till skärgården. Den mark han bor på är arrendejord, men stugan är hans, den har han fått köpa. Den som före honom bodde där var fångförare, och det finns spår av galler vid fönstren i det rum där fångarna hystes över natten. Det gick inte på ett dygn vid den tiden att från dessa nejder transportera en illgärningsman till länsfängelset i Åbo. Vägen gick via Kastelholm och inte heller dit kom man då i rappet." ...

1.5 Mariehamn.

2.5 Vilodag.

3.5 Med bil till Eckerö, 30 km. Båt till Signildskär (40 mk). Bil till Geta, Dånö bro, 30 km.

4.5 Hos laxfiskaren Bergendahl. Resa från Geta till Mariehamn. 30 km.

5.5 Mariehamn.

7.5 Hos Anni Blomqvist, Simskåla.

► Nedan: Anni Blomqvist, Simskåla. 7.5.1975. Foto: Kaj Dahl.
Ur boken "I Ålands övärld" (1976).

Ur boken "I Ålands övärld" (1976):

... "Vårdö socken, den enda av skärgårdskommunerna inländers, har blivit berömd i två omgångar: första gången – under bondeseglations storhetstid i förra seklet – för sina rika skeppsbönder, andra gången, i vår tid, för sina författare. Härifrån är Sally Salminen och hennes syskon Aili Nordgren och Runar Salminen, här bor också Anni Blomqvist.

Jag träffade henne på Simskåla norr om socknens huvudö Vårdö. Ön är ganska utsatt, det kan vara svårt att komma dit och därifrån med små båtar i hårt väder. Men den är rätt stor. Varifrån dess namn kommer vet ingen, men om dess historia kan Anni Blomqvist, som håller på med en bok om den, berätta mycket.

– Det var svenska kronan som satte hit människor att bygga och vakta vårdkasar. På Simskåla har det funnits två sådana. Byn var från början uppdelad i två enheter, tre bönder här och två bönder där, och så långt emellan, ett vatten mellan. När postroten upprättades mellan Finland och Sverige av drottning Kristina år 1638, måste Simskåla-roten fara östanpå Vårdö. Sedan gick vårdkassignalerna vidare till Orrdalsklint.

– Dom här bönderna hade kolossala skatter att betala till Kastelholm, i pengar och natura. 1792 köptes det första hemmanet till skatt under kronan, det blev kronohemman, men i köpebrevet förpliktades de att fullgöra sin posttjänstgöring. Under herrgårdar har de inte existerat, det var kronan överallt. De var bondeseglare alltför den tid folk bosatte sig här, för de måste ju föra bort sin fisk och allt vad de kunde producera, till Sverige mest, med storbåtar. Och sen, vissa tider på våren och hösten för dom på sina köpresor till Sverige, till Stockholm, Gävle, men även Nystad, Helsingfors och Borgå." ...

Edvard Jansson, båtbyggare och spelman.

Föglö, den största av de åländska skärgårdssocknarna, är ett vidlyftigt kapitel åländsk historia och åländskt näringsliv. Närheten till fasta Åland och den gamla segelled som stryker utmed öns eller ögruppens nordvästra och norra kuster med en sidogren in i Kyrksundet mellan ölandens har tidigt låtit Föglö komma i åtnjutande av civilisationens välsignelse och drabbat socknen med dess förbannelse. Men dess framtida öden skall här inte ens tangeras.

Det är om några människor, några föglöbor, detta stycke handlar. Och om fågelskytte. Föglö och fåglar hör ju samman. Föglö, *fyghelde*, betyder fågeljaktområde. Och sunnanpå Föglö ligger de berömda Klåvskären, vimlande av sjöfågel och inneslutande ett jaktrevir, som kommerserådet Karl Fazer på sin tid inmutade. Det var en prestation i sitt slag, jämförbart endast med bergsrådet Jacob von Julins erövring av Saggö utanför Ålands nordkust. Det är dock inte om dessa penningstarka män detta kapitel handlar, utan om skickliga snickare och snidare och en ung fiskhandlare.

De händiga männen, förfarna i konsten att snickra och snida, är Edvard Jansson och hans söner Sven och Hans, vilka antagit namnet Villiers. Familjen har inte sina rötter i Föglö, släkten är gammal Kökarsläkt. Liksom sin far, farfar och farfarsfar är Edvard Jansson född och uppvuxen på Kökar. Fadern var fiskarbonden och hade sitt hemman i Österklis, där barnen efterhand blev många. Alla kunde inte stanna kvar på hemmanet eller hemön, och Edvard hörde till dem som kom att söka sin utkomst på annat håll. Det blev ett ambulerande liv. Först köpte han sig ett torp i Lumparland, men det var dålig utkomst där, säger han, så han flyttade till Mariehamn. Där bodde han i fjorton år, tidvis arbetande i Sverige, men när hans hustru dog 1870, kom han inte längre i stadens...

Skärgård

8.5 23.30 från Åland till Nådendal.

9.5 Utställning, Åbo slott. Pressvisning kl. 09. ►

10.5 Utställningsöppning.

11.5 Resa till Helsingfors.

12.5 Förlaget, möte 11.00. Helsingfors.

13.5 Förlaget, möte 11.00.

14-15.5 Båtarbete.

16.5 Båten, sjösättning. Ekenäs.

17-18.5 Ekenäs. Båtarbete.

19.5 Båtreparationer. Dörrar och lås.

20.5 Tändningen justeras. Start 11.00 till Osnäs.

21.5 Kom fram 02.00. Till Kumlingefärjan. Åkte till Brändö med bil. På Fiskö.

► Nedan: Rafael Örblom på Fiskö. 21.5.1975. Foto: Kaj Dahl.
Ur boken "I Ålands övärld" (1976).

Rafael Örblom, Brändö, Fiskö; Ur boken "I Ålands övärld" (1976):

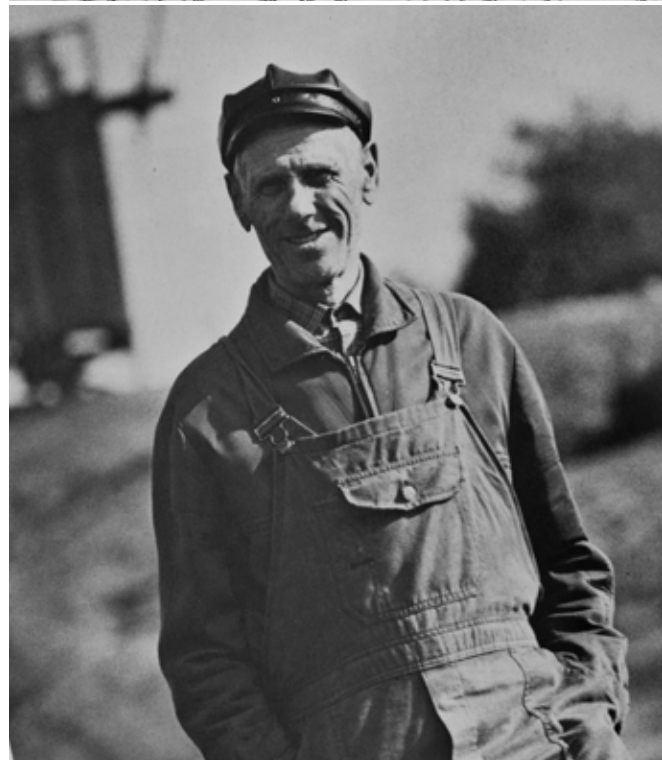
... "Därutifrån Hullaberg är jag barnfödd, jag flytta därifrån när jag var tretti år. Mina föräldrar var fiskare. Jag minns att vi var fyrty personer där på Hullaberga. Fyra gårdar där på stora sidan å så en holme mitt emot som hette Notskär – vi kalla den Nätskär. Där finns ingen mera. Dom har flyttat allihop. De ä bara på sommarn när dom kommer, gästerna, någon vecka. På vintern ingen människa. Å de ser ju illa ut numera när de har blivit obebott, de blir ju sånt där gräs å skog, så man hittar ju int fram där man varit van att gå, mera.

– Har du eget hus där ännu?

– Ja, barndomshemmet står kvar. Men int ä de ti bo där mera, kallt ä de. Bor där bara lite när vi far dit och fiskar. Jag far ju alltid dit och fiskar. För här har jag ju inga fiskevatten. De ä endast kokfiske vi har rätt till här, me två – tre nät. När vi far och fiskar för avsalu måst vi nog fara dit. Dit öpp ä de cirka en timme me motorbåt, och när man kör hem på hösten får man nog vara på sin vakt.

– Farliga vägar?

– Nä, de ä inga farliga vägar. När man har hålli på och köra i sexti år, så känner man dom nog lika bra som byxfickan. Men när de ä höst och kallt och om motorn sku stanna så man ble ute på nån holme, så ... Men jag ha aldrig blivi ute på nån holm, jag ha nog havi tur me de alla tider"...

22.5 Brändö, Åland. Jurmo, Åva. Först med bil, sedan med båt över.

23.5 Brändö, Åland. Resa med Väinö Lindholm, med båt. Till Baggholma, Björkö, Lappo, Tors-
holma, Asterholma. Resa 20.30 till Kumlinge.

24.5 Kumlinge, Seglinge. Resa till Långnäs, Åland.

25.5 Start från Åland 13.30 till Nådendal-Ekenäs.

26-27.5 Ekenäs.

28.5 Förlaget, Helsingfors.

29-30.5 Skrivarbete, Ekenäs.

31.5 Foto, dykning. Ekenäs skärgård.

1.6 Kopiering i Helsingfors. Tillbaka till Ekenäs.

2.6 Förde båtmotorn till Ekenäs för service.

3.6 Resa Gullkrona runt med Sälgskärs Anders.

4.6 Ekenäs.

5.6 Ekenäs-Helsingfors-Ekenäs. Arbete i labb.

6.6 Ekenäs.

7-8.6 PR-resa i skärgården. Ekenäs.

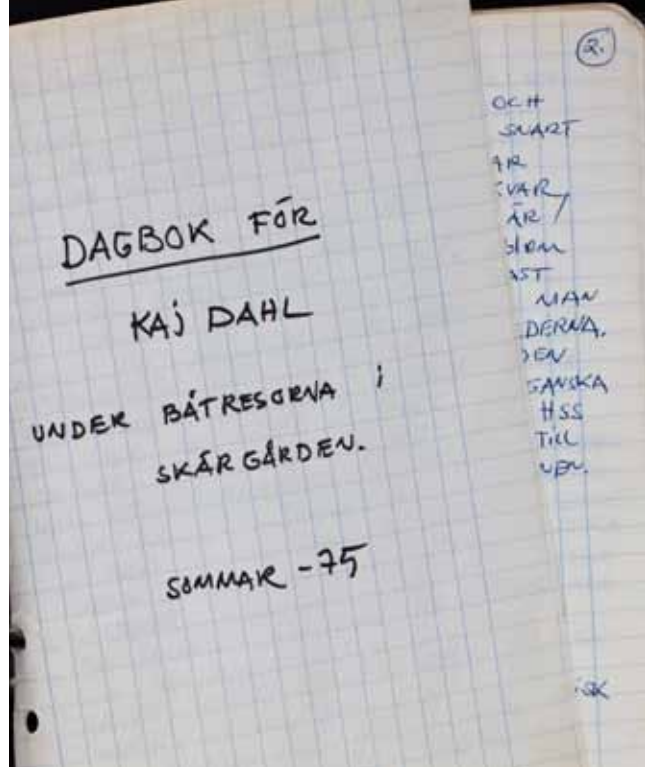
Dagbok under båtresorna, sommaren 1975.

MÅNDAG 9 JUNI 1975 (Ekenäs-Hangö)

Startade 8-tiden på kvällen min resa mot den åbo-
ländska och åländska skärgården. Det var ju inte
precis bara att hoppa i båten, utan det låg veckor av
arbete med målade, motorservice, inköp av utrust-
ning och mycket annat som gör en resa säker.

Fiskarbåten som är ca sju meter köpte jag billigt på
vintern för att jag trodde att den skulle fylla mitt
behov som arbetsredskap under mina resor i skärgår-
den då den hade en ruff med sovplats och tillräckligt
med utrymme för alla slag av utrustning, kameror,
bandspelare och mycket annat. Båten hade tidigare
gått under namnet "Hafs" men jag döpte om den till
det mera moderna "Havs".

Kvällen var vacker och lugn, solen började snart
gå ner men ännu var det några timmar kvar. Och
försommarnatten är ju ljus så något problem är
nattekörningen knappast heller så länge man håller
sig till farlederna. Kom till Hangö vid elvatiden och
då började det bli ganska mörkt. Musiken från HSS
mötte mig då jag lade till på gästplatserna i Östra
hamnen, och snart sov jag gott.

TISDAG 10 JUNI (Hangö)

Startade tidigt. Körde ut till Tulludden men såg att
vinden var rätt så frisk för en liten båt att gå runt
udden. Efter att ha hört rapporterna beslöt jag åka
in i hamnen för att tanka och vänta på bättre väder.
Låg kvar ännu en natt, och då började det se bättre ut.
Hade haft planer på att åka ut till Bengtskäer men de
planerna fick bli till en annan gång.

ONSDAG 11 JUNI (Hangö-Hitis-Helsingholm)

Jag körde över till Hitis där jag slog ankar strax nor-
rom Idskär kubb vid Killingskär i en fin vik som låg
väl skyddad för sydvästan som fortfarande satte rörelse
i de små martallarna på berget. Ejdrar med sina stora
kullar hade sökt skydd för vågorna, då ungarna är
små har de väl lättare på grundvattnet att få sin föda.

Steg tidigt upp, fick igång Vikströmmaren och tuffade
in mot Hitis kyrkby. Klockan var ännu rätt tidig men
jag gjorde en sväng på Byviken och körde ut igen.
Alltid är det ju bra att veta hur man bör köra då man
kommer nästa gång. Åkte sen till Kasnäs och tankade,
sen ett snabbbesök hos fiskhandlaren Åke Viberg som
har sin brygga ett stycke längre upp mot byn. Blev
vänligt emottagen och det blev några koppar kaffe
innan jag fortsatte åt Högsårahället genom Jungfru-
sund mot Helsingholm och Gullkronafjärden.

Hade besökt holmen en vecka tidigare och tagit några
bilder, nu återstod lite prat och kanske några bilder till.

Skärgård

TORSDAG 12 JUNI (Helsingholm)

Snart närmade jag mig den för så många kända båtgäster Helsingholmens vackra lagun med sin fina sandstrand som årligen lockar ca 300 besökare varje sommar.

Jag minskar på farten och tuffar sakta in mot bryggan över en spegelblank yta som idag är skyddad mot sydvästen. Vid bryggan ligger en jättestor segelkryssare med svensk flagg. Jag hoppade upp på bryggan, då hördes ett rop, "Har du ätit redan?" "Nej sa jag, men vänta litet. Jag skall förtöja båten."

Då kommer en av dem redan med en tallrik och på den finns en stor älgfilé, potatis, säs, grönsaker och en liten matsnaps till! Jag trodde ju knappt det var sant men tackade naturligtvis ja. Vi pratade om litet av varje och jag visade dem lite bilder. Vi hade många gemensamma bekanta som de också träffat under tidigare sommarseglatser i våra skärgårdar. Under tiden såg vi att holmens värddar var på kommande långt borta i horisonten. De hade varit för att ta upp

flundermäten och hade oss till gäster vid bryggan då de kom in, men det är de vana med. Selim Rosenberg tycker att det är så vackert med båtar i viken och de svenska klubbflaggorna tyckte han mycket om för att de är så granna.

Svenskarna åker vidare in till Åbo men jag själv är förberedd att stanna några dagar. Ytterligare kommer två segelbåtar in för kvällen. Vinden har ökat och det är skönt att ligga i en bra hamn. Pojkarna i segelbåten bjöd på kvällste, jag själv hade dem som gäster i min kajuta. De åkte tidigt följande morgon fast vinden var rätt hård, men en segelbåt går alltid lugnare i sjöarna. Men den andra båten med två flickor tog ej risken att åka utan stannade. Hade tur att bli bjuden på kvällskaffe av dem. Den ena av dem (Doris Stockman) var chef på en stor bokhandel, så vi talade litet om böcker och skärgård.

▼&► Nanny och Selim Rosenberg. 13.6.1975. Foto: Kaj Dahl (Reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv).

FREDAG 13 JUNI (Helsingholm)

Vinden ökar till 6 bf. Måste stanna på Helsingholm och vänta.

Ur boken I skärgårdshavet (1987):

... "Om sina vänner bland båtfolket har Rosenbergs endast gott att säga, och Selim menar att båtfolk med vimpel i masten kan man lita på. Så är det också många välkända seglare och magnater som vilat ut med ankar i Helsingholms hamrviiks sandbotten: bland dem finns Marcus Wallenberg och Sven Salén.

Nanny Rosenberg berättar att president Relander blev så förtjust i den förtäring man bjöd på ute på Helsingholm att man därefter varje år sände honom sex fjärdingar med saltströmming.

– Så vi blev hovleverantörer med ens. En hel vecka bodde presidenten här, vår broder Eli skötte om hans båt och vaktade den. Inför Signe Relander kände man sig inte alls som en fiskartant.

Relanders sommarbesök räckte en vecka 1928, men han kom faktiskt tillbaka på hösten – den gången med flyg!

– Det var ett öppet pontonplan som man var ute och prövade och presidenten hade gett order om att flyga till hans sommarvänner. Sen bjöd han också oss på en flygtur." ...

LÖRDAG 14 JUNI (Helsingholm – Kasnäs)

Min vistelse blev längre än planerat då det är stormvarning i radion varje dag. Men idag på eftermiddagen såg det ut att mojna litet så jag styrde mot Högsåra och den öppna fjärd som ligger mellan Helsingholmen och Högsåra. Men det gungade ändå friskt. Körde sedan mot Hitislandet igen. Denna gång var det Rosala och sen fiskarbyn Böleby som ligger på sydsidan. Kastade ankar i viken på nordsidan av Tjärholmen som låg skyddad för vinden. Kokade kvällskaffet och såg på gubbarna som åkte ut med sina små båtar för att lägga näten.

Några svärter simmade oroligt omkring, kanske de undrar vem som de fått till granne.

På morgonen åkte gubbarna ut igen och tog upp sina nät, och då passade jag på att åka över viken och prata och ta några bilder. Träffade Leo Renholm som fått en sik, men det blev ju soppa i alla fall.

Ur boken, "i skärgårdshavet" (1987):

... "Skötor, inte skötar, säger vi har på Hitis, säger Leo Renholm. Men skötor eller skötar – fisket är också här det näringsfång som kommer i främsta rummet, dock så att de ganska stora hemlanden också erbjuder möjlighet till jordbruk.

– I min ungdom fiskade vi med skötor i vattnen kring Bengtskär, säger Leo. Men gick strömmingen inomskärs gick vi upp mot Gullkrona. Ingen kände till något om fiskelagen, men det visade sig sedan faktiskt att vi ingenting hade där att göra ...

Fångsterna blev stora, upp till tre ton strömming per båt och när ryktet spred sig om fiskelyckan blev Gullkronaborna förbannade.

Huvudsakligen transporterades fisken till Hangö och Helsingfors, nu tar Söder Is fiskfabrik i Kasnäs hand om det mesta, så de avsättningssvårigheter som tidigare fanns i dessa fiskrika vatten förekommer egentligen inte mera." ...

► Leo Renholm med sik. Hitis 14.6.1975. Foto: Kaj Dahl. (Reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv).

Åkte sen upp till Kasnäs där familjen Viberg lovat att jag skulle få lämna båten och tog sen själv bussen till Ekenäs för några dagar för inköp och nya planer.

SÖNDAG 15 JUNI Hitis-Kasnäs, sen med buss till Ekenäs.

MÅNDAG 16 JUNI Skrev rapport i Ekenäs.

TISDAG 17 JUNI I Ekenäs.

ONSDAG 18 JUNI (Kasnäs-Brännskär)

Hade båten kvarlämnad hos Vibergs i Kasnäs dit jag körde efter några dagar i Ekenäs, men denna gång lovades bara vackert väder för en längre tid framåt.

Jag hade min bror med på resan. Han skulle försöka få några undervattensbilder någonstans. Vi startade redan på morgonen och körde ut på Gullkrona mot Helsingholm där vi fick färskvatten. Jag ringde till Brännskär och frågade Uno Österman om det var något skötfiske ännu före midsommar och om jag kanske kunde få komma och ta några bilder på skötfisket som man fiskar idag. Han berättade att han skulle lägga ut sista gången ikväll före midsommar och om jag kom före kl. 18 så var jag välkommen med.

Men vi åkte först mot Gullkrona. På vägen dit ut såg vi kajan som hade använts då det drogs vinternot under isvintrarna för några år sen. Vi åkte iland för att ta några bilder. Sedan var det inte lång väg in till hamnen i Gullkrona där vi träffade Viking Eriksson som berättade hur man drog not på vintern i dessa trakter.

Ur boken, "i skärgårdshavet" (1987):

... "Viking Eriksson, vars far hörde till de sista lotsarna på Gullkrona. Själv har han inte ägnat sig åt det yrket utan åt fiskarens. Viking har ett oändligt förråd av historier från gångna tider, inte minst då det gäller rimitbornas notdragning i Gullkrona och Stenskärsvattnen.

– Det var nog bara rimitborna som kunde dra not, men naguborna ville också lära sig och bjöd in rimitborna hit med vinternot. Och bjöd på brännvin och fin mat och gott kvarter. Men rimitborna var så fulla av den dödes ben att dom bara låtsades lära ut sina konster.

Men när dom for hem över veckändan passade Rurik Andersson från Pensar på att gå och mäta deras not och så småningom lärde också naguborna sig konsten.

– Själv har jag inte direkt sysslat med vinternot utan haft mina egna bragder, berättar Viking Eriksson. Det har mest varit skötfiske och t ex en hel del har jag fiskat abborre med stöt – det är när en havsvik stängs av med nät och man kör omkring innanför näten och "stöter" abborren med långa klumpförsedda stänger för att på så sätt skrämma fisken i näten." ...

Vid 18-tiden körde vi sedan mot Brännskär där jag var med och satte ut två krokskötar. Fisken skulle sen rökas följande dag för att skickas vidare till konsumenterna.

TORSDAG 19 JUNI (Brännskär-Brändö)

Uno Österman kom ner vid sextiden och vi skulle åka ut och ta upp skötarna. När vi åkte ut låg havet spegelblankt och det var den vackraste försommarmorgon man kunde tänka sig. Strömming var det ca 125 kg och det var ganska dåligt tyckte fiskaren själv. Men då det bara skulle bli och rökas så skulle det inte behövas så stora mängder. Sedan blev vi bjudna på mat av familjen Österman vilket vi tackade ja till. Maten var naturligtvis strömming och potatis. Jag tycker själv mycket om strömming så jag tyckte det var gott.

Ur boken, "i skärgårdshavet" (1987):

... "Ända från 1700-talet har Brännskär existerat som fiskelägenhet. Uffe Österman som idag övertagit Brännskär av föräldrarna Uno och Hildur representerar den fjärde generationen med namnet Österman. Brännskärsborna har också varit vida kända som skötfiskare och speciellt för den fina strömmingen och böckling som de levererat. Förr fiskades det också en hel del fjällfisk i Brännskärsvattnen men numera är det ganska klen med abborre och gädda, litet bättre med siken. Huvudsakligen fiskar Östermans i alla fall strömming, och inte bara på sommarhalvåret utan också på isen. Skötfiske från is är för övrigt något som inte så många klarar av, det kräver en alldeles speciell teknik och också förmåga att tåla – kyla! Brännskärsborna har redan i långa tider förstått att förädla sina fångster, främst genom sitt rökeri. Tidigare var det ju enbart strömmingen som röktes till böckling, numera har ju flundrorna sommartid kommit starkt in i bilden. Men när Uno Österman sätter igång är det nog den gyllenbruna böcklingen han vill skapa." ...

Sedan tackade vi för all vänlighet vi hade blivit bemötta med och styrde upp mot Iniö och sedan vidare mot den åländska sidan.

▲ Uno och Hildur Österman tömmer skötar. Brännskär 19.6.1975. Foto: Kaj Dahl. (Reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv). ▼ Hildur Österman hänger strömmingen på krokar som skall rökas till böckling. Brännskär 19.6.1975. Foto: Kaj Dahl. (Reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv).

FREDAG 20 JUNI (Brändö-Kumlinge)

Vi kom till Brändö kl. 02 på morgonen där vi kastade ankar en bit från butiksbyggnaden. Vi skulle tanka på morgonen innan vi fortsatte. Vid niotiden gjorde vi våra uppköp av bensin och annat och fortsatte sedan till Torsholma och därifrån vidare mot Lappo där vi stannade på en holme utanför byn där vi solade och simmade och lagade mat och hade det riktigt skönt. Sedan på kvällen åkte vi in till byn för att träffa några ordsbor och för att se hur det gick med midsommarförberedelserna. När klockan var åtta satt vi uppe på berget och såg oss omkring runt Kumlinge skärgård. Det var varmt och vattnet låg spegelblankt och solen började vara på nedgående men allt verkade vara som det skulle vara lugnet före stormen åtminstone vad midsommarfirande innebär.

Vi hade gärna sett lite mera människor omkring oss så vi beslöt att åka till Kumlinge som är ett slags centrum för den här delen av skärgården.

LÖRDAG 21 JUNI (Kumlinge-Sottunga)

Följande dag fortsatte vi resan ner mot Seglinge och vidare till Sottunga dit vi kom fram vid elvatiden på kvällen. Vinden tilltog under natten så nu blir det att vänta tills det mojar och vi kan köra över Skiftet till Åboland. Vi väntar på bättre väder, gör små reparationer på båten, åker runt på ön med taxi, tar bilder och fortsätter vänta.

▲ Alf Hildén, taxiägare, Sottunga 21.6.1975. Foto: Kaj Dahl.
Ur boken "I Ålands övärld" (1976)

Ur boken "I Ålands övärld" (1976):

... "Hela Sottunga kommun – det betyder i detta nu i runt tal 170 själar. För trettio år sedan fanns det dubbelt så mycket folk här, så nog kan man tala om avfolkning i Sottunga också. Ändå har huvudön, där de flesta bor, bra daglig förbindelse med fasta Åland. Till Långnäs kommer man från Stor-Sottunga på ett par timmar. Konstgödeln, som veteodlarna måste skeppa till ön, kan sockerbetsodlarna nu få med långtradare ända fram, och lika behändigt går det att bli av med betorna. De förbättrade förbindelserna har nog sin andel i att den sjunkande befolkningskurvan planat av på sista tiden och rentav börjat stig en aning. Häradsskrivaren säger att det ökat något sedan förra året, berättar Alf Hildén, som under kriget själv höll noga reda på hushållen. Någon familj har tillkommit, och elevantalet i skolan lär vara lite på ökande det också. Det finns råd på. Ännu i fjol hade läraressen bara åtta elever att vägleda på kunskapens stig. Sommartid är det förstås loligare. Sottunga har satsat mer på turismen än många andra skärgårdskommuner. Det finns en ny stugby på huvudön och en lite äldre på Husö i sydost, en av de större öarna i den splittrade landbryggan av öar, holmar och skär som sträcker sig ner mot Kökar. De trettio stugor som Rolf Nordberg här låtit uppföra är utrustade med alla tänkbara – för inte längesedan fullständigt otänkbara – moderna bekvämligheter och serviceanordningar. Framtidens melodi." ...

SÖNDAG 22 JUNI (Sottunga-Bogskär)

Vi sover länge för det blåser ännu. Sen startar vi på kvällen till Bogskär som ligger ett stycke från fyren Gustav Dalén. Vi kommer fram i skymningen med tända lanternor och går och ser oss omkring på fyren, det gamla segelmärket och stenarna som ännu fanns kvar där man hade haft torkställningar för skötar då Kökarborna fiskade här. En bilfärja går förbi med tända ljus, alldeles nära inpå.

MÅNDAG 23 JUNI (Bogskär-Gullkrona)

Vi stiger tidigt upp, redan vid femtiden och havet ligger blankt och vackert i morgonsolen. Efter morgonkaffet en fotopromenad och några små reparationer. Sen åker vi vidare till Jungfruskär där jag träffar Anna Brunström; hon har bott här mer än 50 år. Sedan åker vi genom Korpoström in till Hummelholm där jag gör en snabb visit hos Lasse Isaksson och tackar för senast. Kör sen in i natthamn mellan Gullkrona och Stenskär.

Ur Kaj Dahls anteckningar:

"Redan som ung pojke skulle man ju med då de andra åkte ut för att skjuta fågel. Sedan då man blev litet äldre och kunde få tillstånd till gevär fick man då småningom lära sig skjuta. Men redan vid 6-7 års ålder fick man de första lärdomarna av far i bössans hantering. Sedan vid 15 år fick man bära vapen. I den åldern då man just hade fått sitt tillstånd åkte man i början av skyttetiden ut varje morgon då man var yngre, sen då man blev äldre saktade man av, och det var då mest vårskyttet som var populärt och detta har man hållit på med tills idag då de egna pojkarna nu nästan tagit hand om skyttet."

Fågelskyttet är enligt Lasse alltid lika intressant oberoende om man får något eller ej. Men numera brukar Lasse ofta vara kaffekock och kanske blanda ihop en kaffekask åt skyttarna efteråt. De intressantaste resorna var då man förr åkte ut till Jurmo på allsskytte där hans farbror Hjalmar Mattsson bodde och var ute med honom på skytte vid Svartgadd och andra närliggande skär.

Lasse berättar: "Det bästa skottet jag såg Hjalmar skjuta med sin gamla Husqvarna och hemladdade patroner fick han sju stycken allor med ett enda skott utan att behöva skjuta om, och det är nog det bästa skott jag sett. Den vanliga fångsten brukade vara ca 25-30 på en morgon då vi var ute på skytteresa, och det fick man räkna till ganska bra. Men det var många skyttar som hade över 100 fåglar på en morgon."

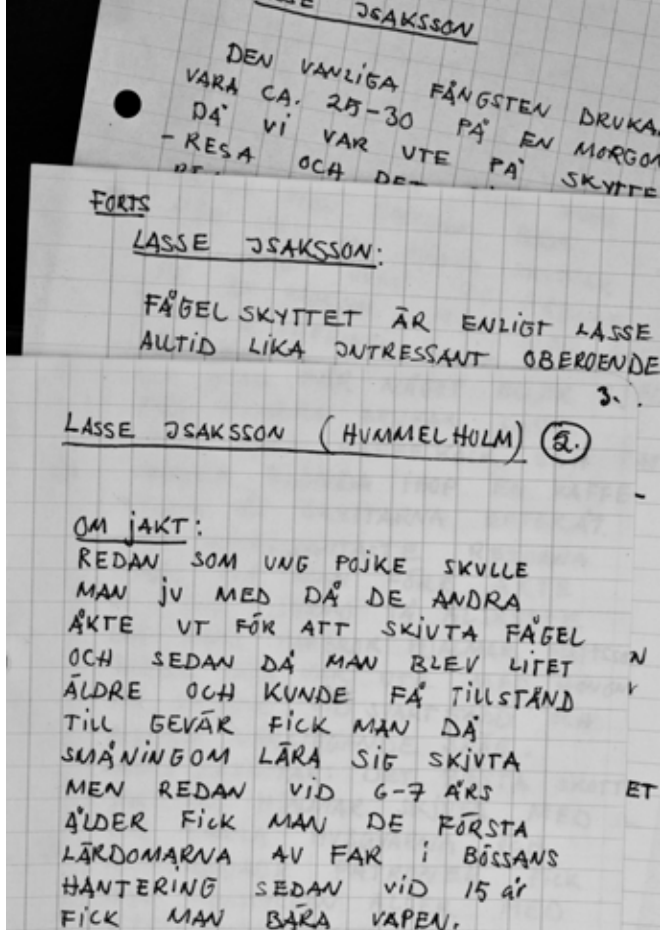
Den bästa skyttmorgonen Lasse varit med om har han fått ett 40-tal. Tidigare sköt man allor endast långt ute i havsbandet men på de senare åren har de också börjat visa sig i den inre skärgården.

Lasses far och hans morfar har berättat att då de varit unga för hundra år sen, hade de bara kunnat sitta vid stranden och skjuta allor i tusental. Och nu har dom börjat visa sig i den inre skärgården igen och varit det en 5-6 år och har ökat hela tiden.

Lasses mor var född på Hummelholm men Lasses far kom från Nötö och morfar hade redan holmen. Lasses för(?) började sen på 1920-talet.

Lasse har ca 200 skräkholkar runt holmen och gör ca 10 st nya varje år. Då tas de gamla och sämsta bort varje år.

► Lasse Isaksson (och son?) med skräkholkar. Hummelholm, februari 1975. Foto: Kaj Dahl.

Redan Lasses far började med holkarna men han hade inte ännu så många på den tiden men de har ökats på med åren och varit som ett slags hobby för Lasse och pojkarna. Som material användes trädstammar som är ruttna inuti som man ofta hittar då man hugger ved och stock. Sedan bränner man ur resten och då blir dom starkare på samma gång och ruttnar inte så fort och håller kanske ca 20 år. Man lärde sig att göra holkar redan som barn, säger Lasse och han tycker det är lika roligt ännu. Pojkarna fortsätter med arbetet och håller traditionen levande.

TISDAG 24 JUNI (Gullkrona - Dalsbruk)

Vi besöker Viking Eriksson på Gullkrona och han berättar om litet av varje innan vi åker vidare över Gullkronafjärden och förbi Helsingholms säkra hamn denna gång. Om vädret skulle ändra sig så var det ju inte så bra att vara på fel sida om fjärden.

Snart körde vi in bakom Högsåra och in i Jungfrusund i säkerhet och vidare in till Dalsbruk för att få oss något gott att äta för vårt matförråd har minskat i snabb takt.

ONSDAG 25 JUNI (Helsingfors)

Reser med min bror in till Helsingfors för att framkalla filmerna då vinden ökat och stormvarningar talas om i rapporterna från radion. Mulet väder och regn gör också att skärgårdslivet inte är så trevligt alla gånger.

TORSDAG 26 - LÖRDAG 28 JUNI I Helsingfors

SÖNDAG 29 JUNI (Kasnäs)

Kommer till Kasnäs på kvällen men då det är söndag är jag tvungen att vänta då jag skall köpa mat, bensin och besöka posten. Natten var inte så bra då farleden till Kasnäs gick nära inpå och båtar körde förbi då och då och gjorde svallvågor så att jag nästan ramlade av britsen.

MÅNDAG 30 JUNI (Kasnäs - Vänö)

Startade vid notiden mot bryggan vid Kasnäs butik där jag köpte min mat för den kommande resan. Sen styrde jag kosan mot Rosala och träffade där Ruben Gustavsson. Blev bjuden på siksoppa som smakade bra, fortsatte sen till Jarl Sundqvist som är en av ortens större fiskare. Hans fru är hemma från ett torp från Tunnhamn. Hon heter Gea, de har tre pojkar och en flicka. Tog litet bilder på dem och sedan då de skulle föra kalvarna till en holme på sommarbete. Åkte

sedan vidare mot Vänö där jag skulle besöka John Venberg och samtala med honom men han var på höarbete och det skulle gå till sena kvällen innan han skulle bli klar. Regn var att vänta så det var bara att jobba på. Gjorde en liten motionslänk på holmen och tvättade mig, varpå jag åt litet god mat och var sedan klar för vila för natten i Venbergs hamn där jag skulle stanna. Venberg som varit hela dagen på höarbete kom 20.30-tiden till båten för en liten pratstund.

Vi gick igenom bilder och sen började han berätta om smugglingen hur han räddade några åländska spritsmugglare från en säker död. Jag hade tidigare hört den åländska versionen av Örbloom på Fiskö i Brändö socken. Han berättade också om andra äventyr.

Ur Kaj Dahls dagboksanteckningar från 1975, John Venberg berättar:

"Jag for ut en gång på säljakt i mars månad och så fick vi se en hympe som vinkade med en hatt och då var där tre man i mycket dåligt skick. Det var bara den ena av dem som orkade vinka, de andra var i så dåligt skick. En av dem visste inte ens att han blev bärgad, han vaknade upp på sjukhuset i Åbo. De hade vart 21 dygn utan mat på skäret och före det 6 dygn i båten på drift och det var ju mars månad så det var rätt kyligt ute. De var på hemväg med spritlasten då motorn brann ihop.

Vi såg ju sedan också att det var en båt på stranden och förstod sen att det var haverister. Min farbror hade varit ute åt det hållet fjorton dagar tidigare och sökt drivved. De hade sett honom från skäret men han hade inte sett dem!

Då vi kom dit ville dom ha sin last bärgad och det försökte vi. Det var svårt att få dom till sjukhus utan att myndigheterna skulle få tag i dem. Jag tror att det sedan var prästen i Åva som anmälde saken då han fick höra att de var i liv och att det fanns tre sjuka gubbar. Lasten kom nog i god jord. Sjöbevakningen fick väl ca 80 kanistrar och dom hade väl 600 stycken. Vi var väl alla litet och hjälpa till med lasten fast någon större förtjänst blev det inte. Men dricka blev det i alla fall, fast sprit fanns det ju överallt på den tiden.

De skrev också en dagbok där ute på skäret och just sista dagen så skrev han till sin mor och far att dom hade svält ihjäl på ett skär för att de visste att de kanske inte skulle leva en natt till. Liksom ett avskedsbrev. Vi var där på kvällen då vi hittade dem, det

kändes alltid litet lättare då de i soluppgången hade tagit sig en mugg sprit varje morgon. Och de behövde väl inte så mycket för att de skulle bli litet på gott humör då de var ganska svaga.

Senare i tidningspressen bjöd man att de som hade räddat dem skulle få livräddningsmedalj, om vi bara skulle ha gett oss till känna, men inte nappade vi på den kroken. Och ännu idag har det inte kommit fram till myndigheterna vem som räddade dem. På sjukhuset sade vi att det var en gammal gubbe och en ung pojke med mustasch som hade bärgat dem, och sådant folk fanns inte, så det blev ju en liten lögn så att bärgarna skulle klara sig. Vi hade ju skickat upp dem med taxi till sjukhuset i Åbo. Det var ju en mild vinter men de måste nog ha haft det hårt.”

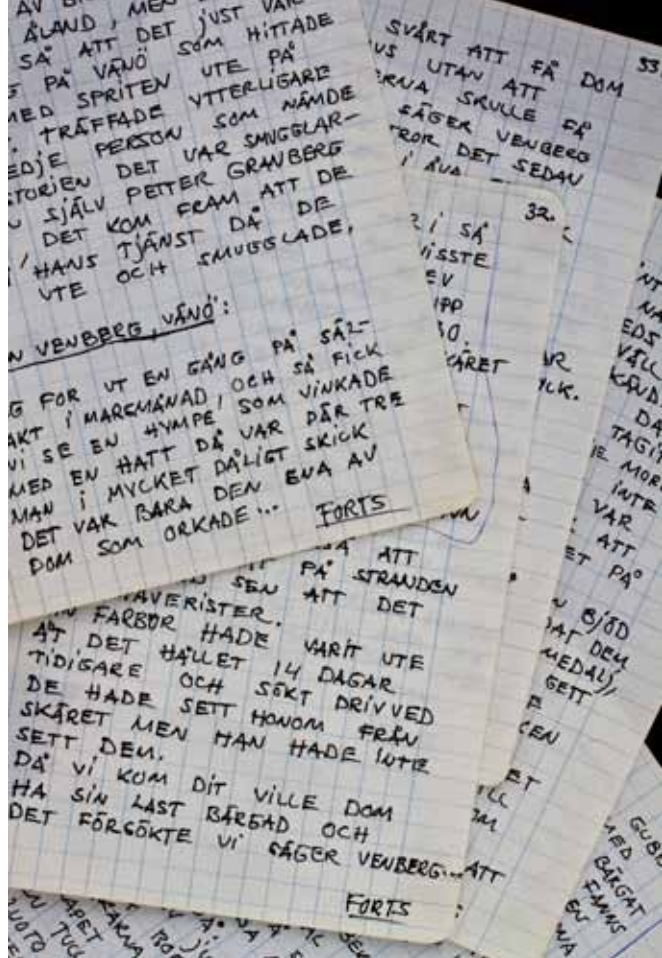
Men det råkade sig så att det just var Venberg på Vänö som hittade dem med spriten ute på skäret. Jag hade träffat ytterligare en tredje person som nämnde om historien, smugglarkungen själv, Petter Granberg i Åva. Det kom fram att de var i hans tjänst då de var ute och smugglade!

Jag frågar Venberg om han fick någon säl på resan.

”Vi var nöjda med spriten vi fick, det blev ju lite problem att få bort det för sjöbevakarna låg här i grannskapet samtidigt. Det var en tullbåt som hette Mäntyluoto. Tullen kom ett dygn efter och fick då båten och några kanistrar. Ett gäng av oss åkte då till Pargas med sjuklingarna där de sattes på taxi vidare upp till Åbo och det andra sällskapet ut till båten och söka så mycket de fick. Det blev många resor dit ut för det var ju 6000 liter, en spritliter vägde ca 800 gram så nog blev det vikt i alla fall. Båten hade lastutrymme för 6-7000 liter och den liknade en fisksump, men det byggdes också spritbåtar på den tiden. Det var ju dom enda båtarna som fanns på den tiden”.

Eftermäle.

Fiskaren Karl Eli Lindholm från Baggholma samt fiskarna Carl Elmer Nordqvist och Karl Erik Gunnar Vennström från Åva åtalades vid Åbo rådsturätt den 18.5.1938 för lurenrejeri med alkoholdrycker. De dömdes till dagsböter och att till statsverket ersätta värdet av 1840 liter sprit enligt 25 mark litern. Det blev sammanlagt 46000 mark. Literantalet kom man till genom att subtrahera de 860 liter som man funnit från de 2700 liter som den ansågs ha köpt från spritfartyget Piiri i havet utanför Kökar. I verkligheten hade ju Venberg från Vänö räddat dem från

ännu mera böter genom att forsla bort 3000 liter av smuggelspriten ...

Förutom detta straff som rådsturätten i Åbo dömde ut hade Nordqvists ena fot amputerats (förfusen), Lindströms nerver var förstörda efter allt lidande och Vennström återhämtade sig inte heller helt.

Venberg fortsätter med några minnen från sprittiden:

”Den tiden låg det ju spritskutor nära den estniska kusten. Finska sjöbevakningen låg nästan alltid där om vädret var vackert men på den tiden hade dom bara två båtar, den ena hette VH-2 och den andra VH-1. De kallades till Viimahaki och om Viimahaki var där så var det inte så bra att landa, de gick väl en 8-10 knop.

Jag tror det blåste en sexans eller sjuaans vind och så låg den till ankars nordväst på Ristna. Det heter Neckman grund, och där låg spritbåten till ankars den natten. En annan natt låg den på en annan plats, så måste man alltid fara iland och höra var den skulle ankra nästa natt. För sjöbevakarna hängde ju

efter så man måste åka hem emellan och komma ut igen till det nya stället. Dom hade ankrat litet förom spritbåten och så låg dom och lyste med strålkastaren och det syntes att de lyste på spritbåten. Men då dom låg rätt emot fören och för ankar var det bara att försöka närma sig spritbåtens akter och se hur nära det skulle gå och sen var det bara att sticka fören under aktern och sätta fast. Sen lade de ut en ränna och så kom kanistrarna i rännan till båten med full fart och man fick snabbt lastat. Men betalningen skull alltid ske först, sen kom kanistrarna.

Den turen hände det att skepparen tog sig några suppar fast det var sällsynt och förbjudet kan man säga. Han var ju finne och han tala litet svenska och så sa han "vi köra Vänö". Där skulle vi lossa lasten och det var ju mycket arbete att lossa. Då han kom närmare sa han, "nej, vi köra Tunhamn i natt". Och då vi kom till Tunhamn hade han väl tagit några snapsar till och sa "nej, vi köra Tistronskär", som låg litet längre inåt och då vi kom dit sade han att det var så dåligt väder att vi "köra Tammo, Pargasport".

Då vi kom till Tammo så var vädret sämre än, nej sa han "vi köra Turku". Det var en båtslip där som hette Åbo nya båtslip och han var god vän med ägaren. När vi kom fram sattes ändan fast i diktan och andra i bryggan och de 6000 liter som fanns ombord lossades snabbt. Polisen brukade vara där nästan alla dagar och granska slipen, men just den dagen var dom inte där, men kanske hjärtat hoppade lite mera än vanligt innan det blev kväll och allt gick bra".

En annan historia handlar om Åbosmugglare:

"Det var några Åbobor som var ute och smugglade sprit och kom iland här på Snåldöfladan som ligger mellan Rosala och Vänö. De hade två av den tidens snabbgående båtar och skulle lägga spritkanistrarna i torpeder för att sen bogsera in dem mot land. Samtidigt kom tullen. Och när tullarna kom i land så för en man till den ena tullbåten och en man till den andra. Det första de gjord var att rycka kablarna ur maskinerna men det hann dom bara göra på den ena båten, för det blev så hårt motstånd på den andra och de lyckades skuffa tullaren bak under däck. Alla smugglare hoppade ombord på båten, en snabb start och så rymde de fältet. Det räckte en god stund innan tullarna fick sin båt igång och körde efter. Så kom Öröfjärden emot och det gick lite sjö. Tullbåten gick lite fortare och tog in på dem. När de såg att de skulle bli fast så kastade de tullmannen som de hade med sig

överbord samtidigt som de bröt ena armen på honom. Och då han låg där och simmade med bara en arm så måste de ju bärga honom och det tog en god stund. Då hann de rymma fältet. Men sen efteråt blev det efterspel och tingssak, men de fick så många vittnen som sade att de aldrig varit där ...".

På den tiden kunde man köpa vittnen för 500 mark per styck, kommer Venberg ihåg.

Klockan var midnatt innan Venberg och jag sade godnatt till varandra. Jag hade kajutan full med Vänömyggor.

TISDAG 1 JULI (Vänö - Borstö)

Gick igenom Venbergs vind och hittade ett par saker som jag tog bilder av. Lagade mat och åt i lugn och ro innan jag åkte vidare till Ruben Isaksson på Västerby. Han läste dikter för mig och jag fick läsa in själv en stor del av hans anteckningar på min bandspelare. Jag var ganska nöjd med de fina uppgifter han gav mig om sig själv och om Vänö. Sedan fortsatte jag mot Borstö där jag stannade för natten.

ONSDAG 2 JULI (Borstö - Björkö)

Var på morgonen med på Borstö och klippte fåren som Danielssons har på holmar söder om Borstö. Det var något nytt som jag aldrig varit med om. Det var bland annat en ung bässe som stängade allt han såg, men vi konstaterade sen att han hade skogsbässar som irriterade honom. Vi hade alla fåren i båten då de klipptes och båten drev ute på fjärden. Sedan då de var klippta släpptes de ut på en annan holme som till hälften ägs av Pauligs. Lasse Danielsson kallade huset för kaffeburken. De ville gärna ha fåren att äta av deras gräs så de inte skulle behöva klippa det.

Lasse Danielsson tyckte att sommargäster och båtutrustare inte stör för det är mera ordentligt folk som kommer så långt ut. Det är ofta folk med fina båtar och pengar och båtarna har ökat varje år. Fiskuppköparen Viberg i Kasnäs som skall köra runt och köpa upp fisk är inte så glad för då bryggorna är fulla av fritidsbåtar som gör det svårt för honom att lägga till med sin fisksump som är ganska stor och behöver mycket utrymme. Lasse berättade vidare att det inte är något ovanligt att sommargäster kommer med helikopter och har en champagneflaska i högsta hugg som han sedan bjuder skäriborna på.

Vad skulle en skärgårdsbo för hundra år sen ha trott om en sån sak? Idag är det redan inget ovanligt.

Skärgård

Ur Kaj Dahls anteckningar:

Liksom många andra skäripojkar har också Lasse sett sig om i världen. Först i Östersjöfart sedan på gamla s/s *Aura* som med 8 knop (nio i god medvind) tog en månad på sig för en resa till Rio. Snart kom han ändå till att den egna skärgården stod hans hjärta närmast. Fisket har sen dess varit hans utkomst. Han har kört sump, både egen och andras, och han har sysslat med laxfiske på norra Östersjön där han i en svår storm var nära att kapsejsa. Framförallt har han fiskat med nät och skötar.

Mest förknippas Borstö-Lasse med hans beredskap och villighet att inför myndigheter och överhetspersoner tala för utskärsbornas sak. Lasse som genom sitt giftermål 1949 kom till Borstö från närliggande Lökholm är en typisk representant för det sega släkte som lever och får sin utkomst här ute.

Sen hade jag en liten pratstund med Erna Andersson på Strandgård innan jag åkte till Lökholm som ligger norrom Borstö på andra sidan farleden. Där träffade jag Elis Andersson som satte ut flundermäten och gjorde en kort pratstund ombord med honom. Han berättade hur det var att brottas med en säl ut på ett skär mitt i natten.

Ur boken "i skärgårdshavet" (1987)

... "Elis har också varit med om säljakt många gånger. Alldeles särskilt minns han den gången en mildvinter när han och några kamrater sökt sig till en kobbe i närheten av Borstö.

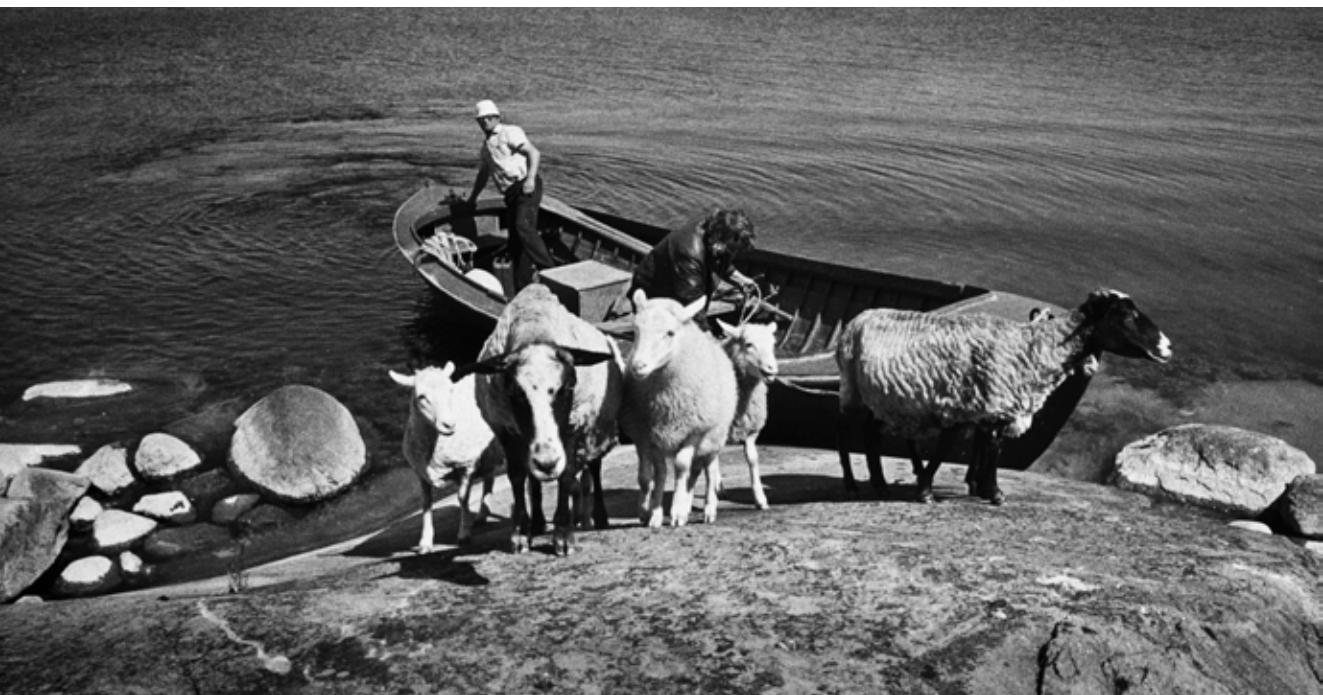
–I nattens mörker smög vi oss nära de sovande djuren och jag såg ut en stor säl som mitt första offer. Men just när jag skulle klubba sälen slant jag på den hala blåisen och ramlade omkull så att sälen knappt träffades. Klubban för all världens väg, skam den som ger sig tänkte jag. Man var ju ung och oförvågen då.

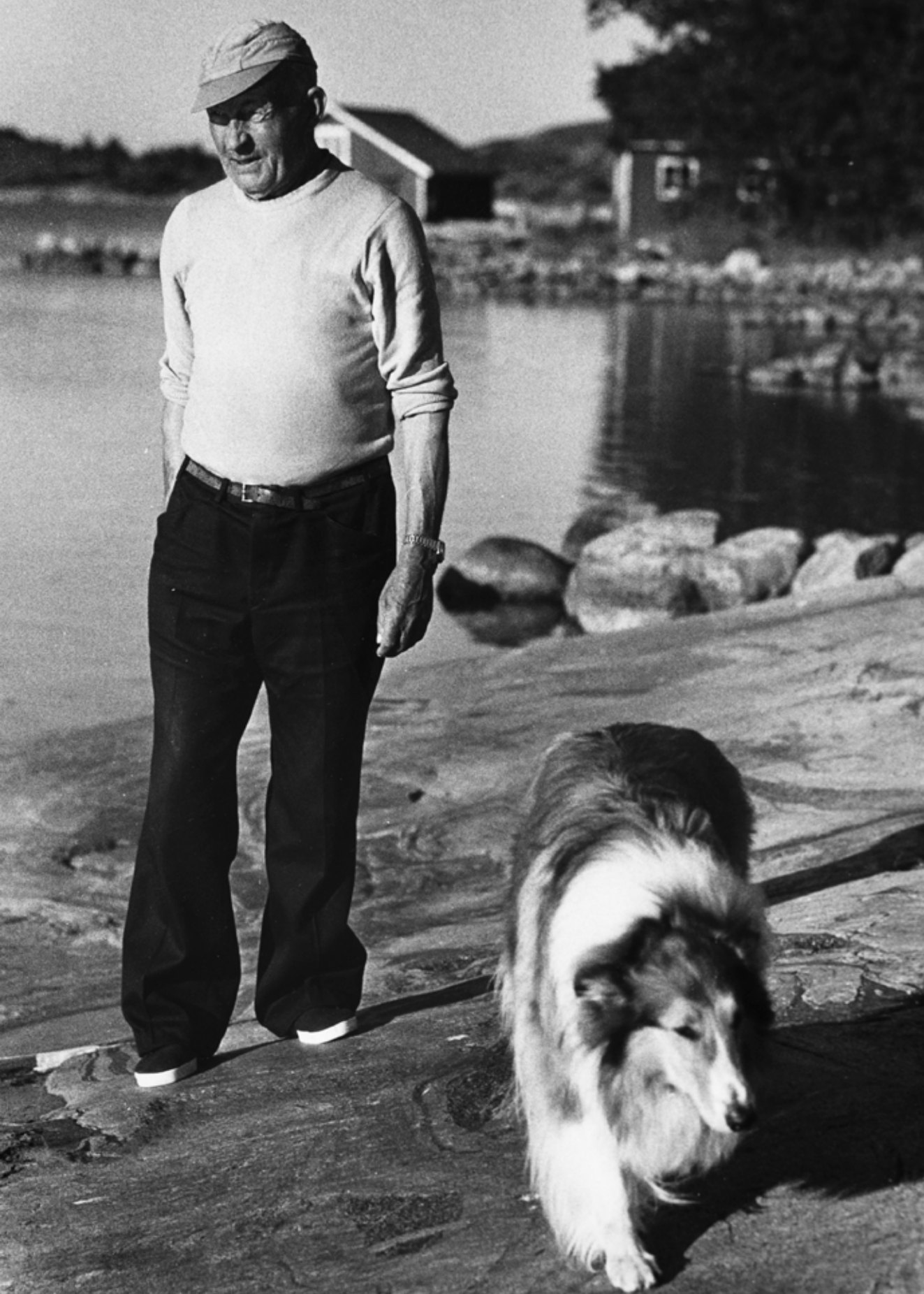
–Jag tog ett ordentligt grabbttag i sälen och om en stund slogs vi som två riktiga slagkämpar. Det var en brottnings utan like, ibland var jag på sälen, ibland under och hal var han och svår att få grepp om men en gång lyckades jag lyfta upp sälen.

–Visst var det spännande. Nu efteråt förstår jag att det var farligt också, sälen gapade och bet vilt omkring sig men lyckades bara nafs i stickatrisen ett par gånger. Hade den bitit mig hade det nog gått galet. Men inte går det att brottas med en säl, nog blir man tvåa då. Min säl försvann, men mina kamrater lyckades klubba hela tolv sälar. Så nog var det en lyckad säljakt ändå." ...

Åkte sen till Sandholm. Där mötte Alfred Lundström på bryggan. Han visade mig holmens väldiga stengårdar. Åkte sen vidare till Björkö som var en holme i skären då den är som bäst. Ett tiotal segelbåtar låg också inne i viken för natten och några personer simmade i insjöns vatten som var 19 grader. Solen gick röd ner bakom Aspö i nordväst och det var en fin kväll.

▼ Lasse Danielsson släpper de nyklippta fåren iland på en holme. Borstö 2.7.1975. Foto: Kaj Dahl. ► Alfred Lundström. Sandholm 2.7.1975. Foto: Kaj Dahl. (Bilderna reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv).

Ur boken "i skärgårdshavet" (1987):

... "Utskärsborna är framförallt fiskare. Men detta gäller inte Alfred Lundström, enslingen på Sandholm. Alfred är sjöman, verklig långfarare, men han har också ett sjöbevakningsförflutet bakom sig och i tiderna jobbade han på sjöfartsstyrelsens legendariska "Eläköön", en före detta Tsarjakt som blev över år 1917.

Framförallt är Alfred känd som pensionatsägare. I tjugofem års tid höll han pensionat här ute på Sandholm, öster om Trunsö och Bodö, nordväst om Borstö. I småstugor, i strandbodas och på annat håll inkvarterades upp till sexton personer som togs om hand av en enda person, av Alfred själv.

För enslingen på Sandholm har också ett förflutet som kock och stuart ombord på de ångare han seglat på. På ett fartyg hade han att ta hand om hela 52 mans matordnings. S/s Herakles var en av de sista båtar som Alfred mönstrade på innan han 1948 definitivt återvände till Sandholm. Herakles var kaffebåten som efter kriget såsom första fartyg hämtade hem en last av den efterlängtnade varan från Rio.

– Jag föddes visserligen på Nötö i Kalkvik och gick i skola där. Till Sandholm kom jag i femton års åldern tillsammans med min mor, ungefär samma tid som far dog.

Sin värnplikt gjorde Alfred på Sveaborg och därefter kom han i sjöfartsstyrelsens tjänst och jobbade på Eläköön.

Han har varit med om att köra nordiska kungligheter och bland annat president Relander med Eläköön som var det främsta representationsfartyget den unga republiken kunde bestå sig med.

När Alfred slutligen beslöt sig för att stanna hemma startade han alltså pensionats verksamhet och fick stadsborna att trivas alldeles förfärligt bra här ute. Så bra att han bland sina forna gäster har trogna vänner som kommer ihåg honom och besöker honom varje gång de har sina vägar i närheten. Sitt Sandholm lämnar Alfred ogärna.

– När man har sett det mesta här i världen, skepp och städer, hamnar och krogar, all världens kvinnor och upplevt så mycket har man inte längre så stor lust ut, säger Alfred.

Sjöbevakningen på närbelägna Bodö sjöbevakningsstation kommer då och då på besök, förbindelsebåten angör numera Sandholm och Alfred får ut de förnödenheter han behöver." ...

TORSDAG 3 JULI (Björkö)

Till Sandholm och Lökholm, tillbaka till Björkö.

FREDAG 4 JULI (Björkö-Jurmo)

Startade till Jurmo då vädret var vackert. På kvällen började det blåsa ganska hårt, men hamnen är säker så det var ingen fara.

LÖRDAG 5 JULI (Jurmo-Utö)

Det blåser ännu litet men det avtar så jag styr resan till Utö. Där är redan bryggan full av båtar men jag får en av de sista platserna. Besöker fd fyrvakten Erik Vesterholm och ringde hem. Såg på båtar som kom in hela tiden. Drack kaffe och gick tidigt och lade mig.

SÖNDAG 6 JULI (Utö-Nötö)

Startade från Utö i fint väder och måttlig vind på samma gång som alla de fina stora segelbåtarna åkte ut. Jag hade ju varit den minsta båten vid bryggan. Åkte upp till Österskär där jag träffade Elis Johansson och pratade litet om Österskär. Åkte vidare till Brunskär och sen till Nötö där jag skulle köpa mat och bensin innan jag startade mot Åland.

MÅNDAG 7 JULI (Nötö-Aspö-Kökar)

Startade morgonen med att besöka Anselm Jansen på Nötö. Träffade hans hushållerska först. Hon höll på och mjölkade korna ute i hagen. Sen gick vi in och träffade Jansen själv som satt i gungstolen och hörde nyheterna. Sen berättade han sitt livs historia i kort-het. Sen var jag i butiken och gjorde mina uppköp.

Ur boken "i skärgårdshavet" (1987):

... "Anselm är född på Aspö i en barnaskara på tio, han växte upp på Gullkrona där han bodde mellan fem och femton år då hans farbror förklarade att "nu är det dags att du börjar klara dig själv".

Anselm Jansen blev då sjöman, seglade på Östersjön och Nordsjön – han var i Hull när första världskriget bröt ut – och slutade först när kriget var över.

– Sedan blev det att köra fisksump i många år, först var jag i bolag med två andra Nötöbor, vi hade en båt som hette Ila, med tändkulemotor av märket Avance och körde främst till Stockholm. När en Åvabo gav oss ett passligt anbud på sumpen hoppade jag av. Anselm jobbade sedan några år som anställd sumpförare, bland annat för den kända sumpägaren Matti Kontti, men bildade sedan ett nytt bolag, denna gång med Otto Bergman från Berghamn.

Tillsammans höll de två på med fisktransporter till Stockholm och Helsingfors i inte mindre än nio år. Så bytte Anselm Jansén helt yrke, gifte sig och bröt upp en ny lägenhet på Nötö, Södergrannas.

– Vi började med tomma händer, Lydia och jag, 1932 stod ladugården färdig, ett år senare boningshuset, men det gällde att bryta åker. Korna höll vi på Sälholm och det var en dryg väg att ro morgon och kväll då de skulle mjölkas.

Anselm och Lydia fick inte egna barn men adopterade en son som var alldeles liten när Lydia dog.

– Det blev långa dagar för mig och jag kan inte riktigt förstå hur jag orkade och hann, att sköta pojken, hushållet, ladugården och dessutom vara med och dra vinternot. Min räddning kom i form av Hulda som blev min hushållerska här på Södergrannas.

– Nu är vi gamla, husen står tomma en tid av året, men min önskan är ändå att de skall hållas i skick, att Nötö skall leva vidare, säger Anselm Jansén.” ...

Åkte vidare till Aspö som ligger ganska nära Nötö, bara en fjärd skiljer dem åt. Där blev det en kopp kaffe hos familjen Isaksson. Åkte sedan över farleden och tog raka vägen till Österskär norrom Vidskärs sten och kom ut igen till farleden där jag tog kortare vägen mellan Sandskär och Sandturvorna och sedan in till den mycket lilla samla ”farled” som användes endast av ortsbefolkningen och sjöbevakarna. Jag drog en suck av lättnad då jag kom lyckligt fram till Oskar Holmströms brygga på Vålö, Kökar.

► Ovan: Anselm Janséns hushållerska Hulda kommer från mjölkningen. Nötö 7.7.1975. Foto: Kaj Dahl. (Reprofotograferad av Håkan Eklund, ur Marina Rosenius-Dahls bildarkiv).

▼ Oskar Holmström på Kökarsören. 8.7.1975. Foto: Kaj Dahl. Ur boken ”I Ålands övärld” (1976).

Att vår och höst tillbringa flera veckor på dessa utsatta skär och bo i de tränga och rökiga stugorna måste ha varit påfrestande på många sätt. Men livet hade också sina glada stunder, särskilt under förbudslagstiden. Då låg spritskutor ofta här utanför, och då var det gubbar som för ut efter en ”burk” ibland. ”Jag var en gång med”, berättar Oskar Holmström, ”och sen dagen efter blev det fest på land. Sjöbevakningsmännen var med, och det gick så långt att en gubbe gick och satte sej upp till armarna i vattnet i hamnen, och hans hustru stod där och bad: söta du, kom i land nu, du förkyler dej där. Men han satt där och skratta bara. Då var det en liten kortvuxen man som gick ut och sa: kom iland, nu är det bra. Och han följde med i land så smält så.”

TISDAG 8 JULI (Kökarsören)

Stiger upp vid sextiden, hör rapporterna som lovar vackert. Det är också en underbar morgon inne i den för vinden skyddade Kökarviken vid Holmströms brygga på Vålö. Det är bara tärnorna på ett skär ute i viken som håller en liten morgonkoncert, annars är det bara naturens ljud. Alla andra sover ännu, men jag kan inte stå emot utan lägger på kaffepannan och sätter mig akterut och njuter. Snart träffar jag också på Oskar som lovat vara min lots ut till Kökarsören ett par timmar rakt ut mot Östersjön genom hela Kökars skärgård fylld av de hemskaste grund och stenar man kan tänka sig. Eller kanske något av en båtägares mardröm om han vore utan sjökort och lots i dessa för honom okända vatten. Det var om Ören som Oskar berättat mig många historier och jag vill absolut se platsen och ta några bilder.

Nåja, vi kom iväg med mat och passagerare. Som passagerare hade vi Oskars dotterson med fru plus all min utrustning så båten var ganska tungt lastad då vi startade i den tidiga morgonen. Det kårade endast svagt över vattnet så skjortan kunde man plocka av sig ganska snart. Så började körningen mellan grunden och stenarna och så småningom fick vi fyren på ören i sikte. Bland skären simmade flera par knölsvanor som gav en högtidlig bild åt naturen och då vi kom närmare flög de med tunga vingslag längre in bland kobbar och skär. De var inte vana med fridstörare här ute. Det är inte så många båtturister som vågar sig in på dessa omätta vatten där många skepp gått under och fått sin grav då de förvillat sig in bland skären i stormar. Men fåglarna kan här leva sitt liv ostört, som inte är möjligt på så många platser i våra skärgårdar. Därför ser vi också något som inte många sett, en flock med ruggande grågäss som sparkande och flaxande tar sig fram på vattnet så det skummar och flyger vatten omkring dem. De är ju inte flygkunniga

Vi tog in i en naturlig hamn på nordvästra sidan. Vi gick runt holmen och Oskar berättade många minnen som han kom ihåg då vi gick runt de olika platserna. Han kom ihåg sin barndom med dess glada lekar bland bergsskrevorna, men också då höststormarna rasade och slog vågorna högt så skummet yrde över hela holmen och spolade bort den lilla mängd jord och gräs som fått fäste i bergsskrevorna. Då fick barnen snällt sitta inne medan gubbarna kämpade med båtarna för de var tvungna att dra upp dem högt upp på holmen för att de inte skulle slås sönder av de väldiga

vågorna. Vi tittade på vad som var kvar av stugorna, och hålen i berget då den tyska u-båten beskött fyren och på bergsskrevsbrunnen som rengjordes varje år och varifrån man tog vatten då man var därute och fiskade. Då vi hade gått vår runda började vi göra i ordning middagen.

Vi åt länge och alla var så mätta att vi inte hade en chans att orka med kaffe på maten. Mätta och nöjda styrde vi sedan över den spegelblanka ytan som var så blank att det var omöjligt att se ett grundare ställe förrän det var helt inpå båten. Men vi klarade oss in till Idö där vi tittade på den bördiga grönskan som holmen är känd för. Sedan var vi nästan hemma på Vålö efter att igen ha rundat ett tiotal olika grund och stenar.

Ur Kaj Dahls intervjuanteckningar med Oskar Holmström, Vålö, Kökar:

Spritskutorna lägg ju här utanför så det var ju naturligt att Kökarborna grejade också litet med smuggling. Så en och annan för ut efter sprit. De va en gång jag låg på sjukhuset i Godby när skepparen på en bevakningsbåt kom in där, för han hade sin son där.

Och när han fick höra att jag var Kökarbo sa han, ja det blev en Kökarbo fast i går natt igen. För han kom med 300 liter sprit i båten. Och när jag sen kom hem så berättade den där gubben, som hade oturen att bli fast och blev av med spriten och båten och allt. Ja, jag var för rädd jag, sa han. För det kom en från Brändö dit som lastade in 6000 liter. Och när han fick lastat sa han nu får jag, gör du så med sa han åt Kökarbon.

Nej, du är tokig du sa Kökarbon. Jag vågar inte jag måste vänta på mörkret ja. Brändöbon klara sitt i land han, men sen äntligen när Kökarbon vågade ge sig iväg mot land när det blivit mörkt. Så körde han rakt mot en sjöbevakningsbåt och blev fast. Och blev av med både båt och last och fick ännu böter till. Brändöbon sa då när vi skiljdes att jag har inget fått med att var räddar jag inte.

ONSDAG 9 JULI (Kökar - Föglö)

Startade från Kökar och kom lyckligt ut till farleden igen och styrde upp mot Husö där jag tog iland och åt middag på stugbyns café. Sen fortsatt jag mot Föglö där jag mötte de första segelbåtarna och de kom i ett enda långt band hela dagen genom farleden genom holmarna som går norrom Föglölandet. En Föglöbo talade om att det var 300 båtar och nästan alla

svenska. Det kan man kalla rena invasionen västerifrån. Jag stannade i Degery för att tanka och köpa mat för den kommande resan runt Åland.

TORS DAG 10 juli (Föglö)

Är på Föglö, köper mat och bensin. Samtalar med fiskhandlaren Sjöblom. Vädret är vackert.

FREDAG 11 JULI (Föglö-Rödhamn)

Vädret är fortfarande vackert. Skall starta på kvällen på nya äventyr. Åker till Rödhamn som ligger på vägen ut över Ålands hav och har alla tider varit en bra hamn för sjöfarare som är på väg över Ålands hav och väntar på bättre väder. Eller turistbåtar som åker omkring i skärgården och behöver en bra natthamn.

Då jag kom in på kvällen var det redan ett tiotal båtar inne i hamnen och några fler kom ännu senare.

LÖRDAG 12 JULI (Rödhamn-Bogskär)

Då solen gick upp över Rödhamn åkte redan de första båtarna ut från sin natthamn. Tyst och stilla gled de ut med sina stora vita segel som fångat upp några vindpustar som hittat ner bakom berget. Andra båtlag som inte var så stora seglingsfantaster att de hade motor, tuffade sakta ut.

Sen på öppet vatten ute på fjärden drog de upp seglen och sen tvåg mot nya färdmål. Semestern går snabbt och det gäller alltid att se så mycket som möjligt utan att jakta allt för mycket. Alla båtbesättningar gör sin morgontoalett först och sen är morgonkaffet i turen på akterdäck i soluppgången. Och en liten promenad för att se på naturen brukar också höra till innan man lämnar holmen.

Då man kört in till natthamnen kvällen före är det ofta för sent att göra några längre utflykter. Jag är nu på väg till Nyhamn som jag ser skymta mot horisonten när jag kör ut ur hamnen. När jag kör in bland holmarna kommer några tordmular emot mig undrande vem fridstöraren är och uppe på bergsklyftorna sitter hela rader av dessa utskärsfåglar som små pingviner uppradade. Jag tar några bilder på dem innan jag tar i land på Stora Båtskär som ligger strax norr om fyren och hör till samma ögrupp. Jag går runt och ser på de väldiga slipade bergen och de små vackra vikarna kring vilka växer gräs och högre upp också ett stort buskage med havtorn. Sedan är det igen tid att börja med matlagning innan jag fortsätter uppåt längs den inre farleden mot Mariehamn.

Vinden har ökat och jag vill inte köra rakt över från Nyhamn till Marsundet i hårt väder. Då det blåser från sydväst skulle det betyda att den blir att gunga ganska hårt och några onödiga risker vill jag inte ta då jag redan hade Mariehamn i sikte och kan se Pommerns master skymta. Jag svängde västerut igen ut mot Marsundet som går mellan fasta Åland och Eckerö, men vågorna blev bara större. Då jag märkte att propellern gick runt i luften och skummet bara yrde kring ansiktet tyckte jag att det var på tiden att ändra på resplanerna. Jag svängde aktern till och forsade fram i medvind och körde in bakom holmen Pepparn som ligger en bit utanför Mariehamn. Körde sen vidare i skydd av holmarna till Bogskär som ligger utanför Hammarudda på östra sidan där jag hittade en skyddad vik för natten.

SÖNDAG 13 JULI (Bogskär-Finbo)

Följande morgon var vädret bättre och några solstrålar tittade fram. Resan kunde fortsätta runt Hammarudda och in i det vackra och för vinden skyddade Marsundet som jag körde igenom ut till Finbo som är en stor holme på norra Åland. Där arvaktade jag vädret, kastade ankar för natten i den härligaste vik med sandbotten. Runt viken växte höga tallstammar som berget höjde sig emellan och gjorde denna vackra orörda natur skön för ögat.

MÅNDAG 14 JULI (Finbo-Jomalön)

Vädret verkar vara så bra att jag tar risken och kör ut till Sälkärs fyr som ligger nordväst på Finbo. Fyren som är ca 30 m syns redan då jag kommer ut bakom udden på Finbo. Det går ännu dýningar ute på fjärden men de är lugna och vänliga. Jag hittar en hamnplats och går i land för att ta bilder, ser fiskekojorna som var i användning en gång, vandrar vidare upp på det höga och av vinden piskade berget som på sina ställen bildar små kärr och insjöar är vadare och andra sjöfåglar trivs bra. Också hjortron växer här runt dessa små vattensamlingar. Hittar rester av hus från en tid då det ännu fanns många familjer på ön. Jag hörde att de skulle ha haft en egen skola på holmen. Det enda hus som idag står kvar är ett gammalt uthus, en ladugård eller vad det kunde ha varit, men idag fungerar den som fiskarstuga och skydd för sjöfarare i dåligt väder med en gästbok som donerats av en Sälkärsättling.

Åkte sedan tillbaka mot Finbo och följde farleden norr om Törsholma mot Isakö och Dånö. Rundade Dån-

ögamlans mäktiga berg. Tog sedan kurs på Jomalön där jag visste att Rafael Bergendahl härskade. Kom in i den lugna viken där skräkfamiljen fiskade löjor. I stugan uppe i backen var Rafael själv i högform efter en Mariehamnsresa han gjort tidigare på dagen.

Ur boken "I Ålands övärld" (1976):

..."Dåligt är det med jorden och klenst med skog på denna bergiga kust, men havet där utanför är rikt. Getabor och Saltviksbor har i alla tider tytt sig till dess rikedomar, ofta i skarp konkurrens med varandra och med utsocknesbor från Kumlinge, Brändö, ja, ända från Åboland. Mest bekant bland deras fångstplatser och tillhåll är det gamla fiskeläget på Rannöarna långt ute i havet. En annan bra plats är det närmare belägna Koxnan. Dit brukade Rafael Bergendahls far och farfar bege sig för att fiska höstströmmingen, och dit måste han redan som tioåring följa med dem för att hjälpa till med skötarna. Fyrtio nätter låg man där varje höst. Hem på morgonen och ut tillbaka på kvällen, om det gick att ta sig över Koxnanfjärden. Det var ingenting märkligt med det. Så växte fiskarsönerna upp lite varstans. Man fick slita som dräng åt sin far ända tills man tog över hemmanet eller sökte sig bort. Rafael slog sig på laxfiske när han började på egen hand. Det var för trettio år sedan.

Början var inte uppmuntrande. Då fiskade man lax med rev, men det var ont om garn på den tiden, strax efter kriget, och bara fyra revar med fem krokor på varje hade Rafael och hans kamrat, en fiskare som hette Sundström och var hemma på Iniö, att starta med.

De lade först ut revarna väster om Koxnan, men det kom en storm som trasslade till dem till nystan. Sedan åkte man till Dånögrännorna nordväst på Dånö Gamlan, en halv timme ut, men ingenting fick man den gången heller. Likaså nästa gång: ingenting. En sista gång beslöt man att pröva lyckan.

– Om vi inte får se en fisk idag, sa jag åt Sundström, så inga mer, inte. Och förbanna om inte den dagen stod en som en ubåt med fenorna upp. Det var min första lax och jag sir den för ögonen än i dag. Och så satt vi på nya beten igen, och dagen efter hade vi två. Och då kunde försäljningen börja.

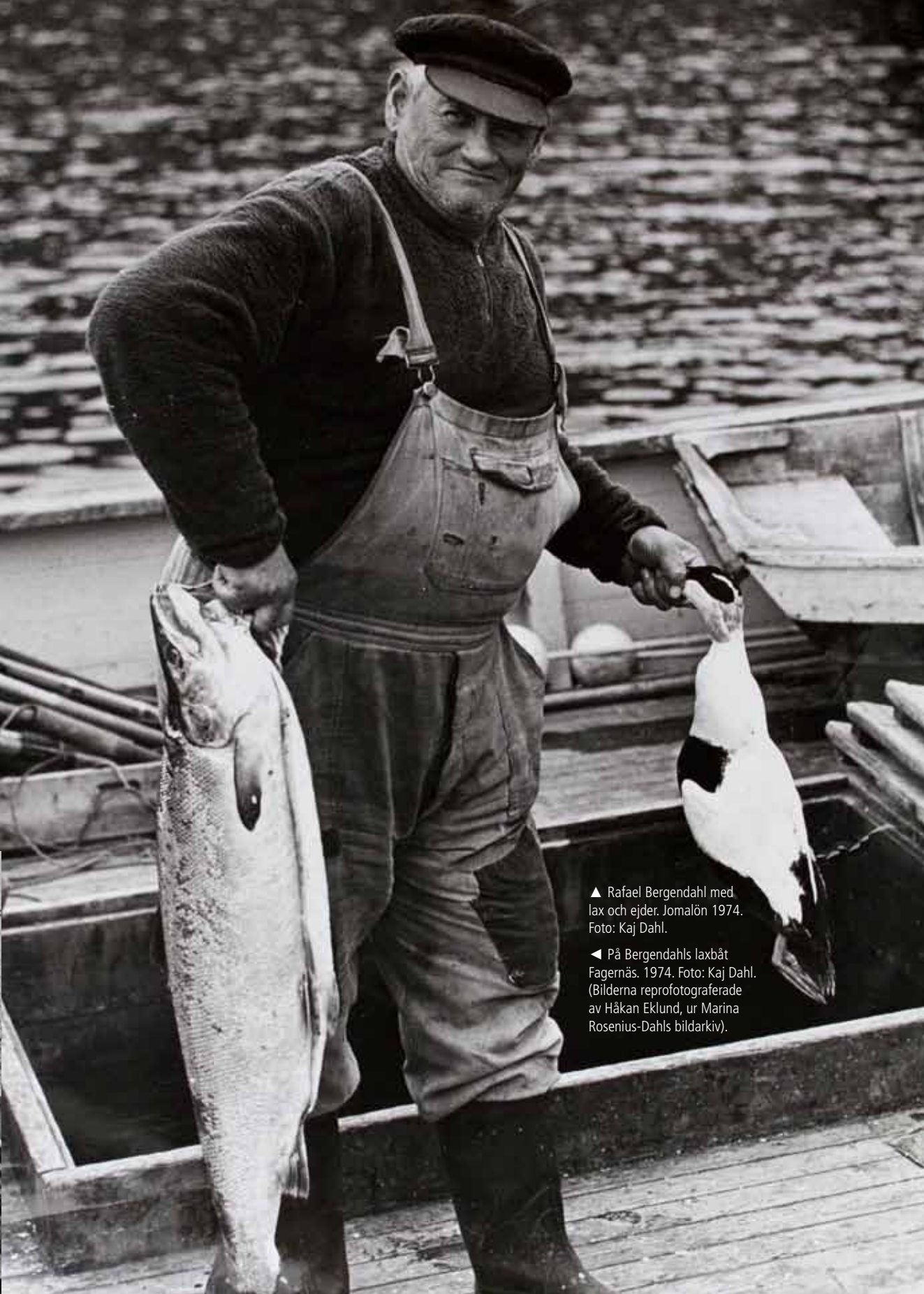
– Inte var det några stora fångster och inte var det så hävt med förtjänsten. Då, när jag fiska med krok var det just att man överlevde, men sen jag börja med nätfiske har man till och med förtjänat lite.

Numera är Bergendahl välbeställd skeppare på egen båt. Med den fiskar han över vida vatten, från Bottnahavet ner till Gotska Sandön. Där i Östersjön har han fått den största fångsten på den kortaste tiden: 320 laxar på en natt, 600 på tre-fyra dygn.

– Det var nästan för mycket det igen, säger han med tanke på rensningen. När man fiskar på havet i alla väder får man alltid ta risker att förlora inte bara nät utan också båt och liv. Farligast är det om vintern.

– På vintern brukar ibland hela båten bli som ett litet isberg, men då brukar jag åka hem, om det börjar bli för mycket. Jag var vid Finngrundet i fjol och då var det is så vi inte såg att det var nät i båten, det var fem grader kallt och sydoststorm, och det var is upp till halva masten då vi kom hem." ...

▲ Rafael Bergendahl med
lax och ejder. Jomalön 1974.
Foto: Kaj Dahl.

◀ På Bergendahls laxbåt
Fagernäs. 1974. Foto: Kaj Dahl.
(Bilderna reprofotograferade
av Håkan Eklund, ur Marina
Rosenius-Dahls bildarkiv).

TISDAG 15 JULI (Jomalön-Saggöholmarna)

Efter att ha övernattnat på Jomalön satte vi ut ett nät i sundet så att jag skulle få litet färsk fisk med mig på resan. Fick också nypotatis och några lökar. När vi senare på eftermiddagen tog upp nätet hade vi 7 abborrar och lika många flundror.

Middagen var räddad för några dagar framåt. På kvällen fortsatte jag resan. Det var rätt dålig sikt men det blåste från land så det var ingen fara att åka på Norrhavet med kurs på Saggöholmarna dit jag kom fram medan regnet forsade ner. Några korpar flög på bergssidan av holmen Gråbergs höga brant och gav ett kusligt intryck av vild natur. Ödemarksfågeln korpen har ju också kommit till våra skärgårdar. Jag kastade ankar bakom det höga berget som skyddar bra mot vinden.

ONSDAG 16 JULI (Saggöholmarna – Mariehamn)

Vädret var lika dåligt när jag vaknade. Gick upp på holmen och tog några bilder av naturen. Inga korpar sågs till. Vinden hade vänt sig en aning och kom in i natthamnen, som inte var så trevligt. Åkte iväg. Fortsatte över Simskälafjärden mot Bomarsund och över Lumparen. Då det började skymma kastade jag ankar en bit utanför Mariehamn.

TORSDAG 17 JULI (Mariehamn)

Körde in till Mariehamn med en hostande motor som också var i behov av andra reparationer. Bland annat hoppade växeln ur vid fulla varv och det är ju inte trevligt om man inte kan köra fullt för båten går ju annars inte så fort heller. Gjorde uppköp och bankbesök. Var ute på restaurang och åt en riktigt god middag som man faktiskt sätter värde på om man varit flera veckor på sjön.

FREDAG 18 JULI (Mariehamn-Mosshaga)

Igen en fin dag. Stiger upp tidigt och njuter av morgonsolen. Men mina grannar vid bryggan visar ännu inga livstecken. För många båtresenärer blir hamnbesöket en trevlig avkoppling av dans och krogbesök och klockan kan vara ganska mycket innan det blir tid att somna. Och då bommar man naturligtvis den vackra morgonen; restaurangbesök och skärgårdsliv går inte riktigt ihop. Medan jag sitter i båten kommer montören som lovade titta på min motor. Vi gör en provtur och han konstaterar felen som går att justera i en handvändning. Jag köper bensin och fyller vattendunken med friskt vatten, det tidigare var ända

från Kökar och började bli gammalt. Sen var jag klar för start.

Försökte boka in ett par intervjuer då jag nu en gång var här, men alla var på semester så jag var tvungen att ge upp. Beslöt att åka. Att ligga i hamnen och inget göra är inget vidare och då min ledighet sakta börjar ta slut har jag inte tid att roa mig. Styrde ut över Slemmern, genom Lemströms kanal, där kanalvakten och hans fru satt i solen och drack kaffe. De vinkade då jag körde genom kanalen och vidare över Lumparn, svängde runt Lumpudd och ner mot Långnäs varifrån jag styrde ut på fjärden mot Föglös norra skärgård och dess holmar. Då fyrarna började tändas plockade jag också fram mina lanternor när solen gick ner. Stannade en stund på stora Gottholmen innan jag åkte vidare. Det var nästan mörkt då jag kom in i hamnen på Mosshaga där jag ankrade för natten.

LÖRDAG 19 JULI (Mosshaga-Seglinge-Kumlinge-Lappo-Torsholma)

På morgonen kom en av ortsborna ner just då jag satt och drack kaffe. Det var bara att lämna kaffet och börja prata då jag hade chansen. Men det framgick att holmen var tom under vintern.

Också han bodde vintertid i Mariehamn sen hans föräldrar dött. Jag gick sen upp på holmen på den vanliga promenaden med kameran i högsta hugg. Hitade några kameravinklar men det var mera rutinbilder än verkligt bra bilder. Men man vet ju aldrig när ögonblicket för pangbilden är inne.

Startade sedan resan mot Kumlinge. Gjorde en avstickare till Seglinge och gav Artur Engman några bilder som jag tog i våras då jag åkte runt med bilen på de stora holmarna. Sedan då jag åkte ut träffade jag på en gubbe som seglade med en skötbåt och jag hade inte såna bilder från tidigare. Och så ville jag ju också prata med honom. Vi åkte till ett ställe där han hade ett hus som var hans barndomshem fast han numera bor i Sottunga där han har familjen. Hit kommer han bara någon gång för att fiska och bygga på båten han har under arbete. Vi sitter i min kajuta och pratar en stund innan jag åker iväg mot Lappo efter först ha telefonerat till Gunnar Björklund och meddelat att jag är på kommande. Resan över fjärden från Kumlinge gick bra i en svag vind och fint väder. När jag kommer in i hamnen möter Björklund vid stranden. Intervjuade sedan Karl Stengård och Lappo Bank och postmannen Rolf Nordberg som berättar om bankens verksamhet och hur den blev till. Är sen klar

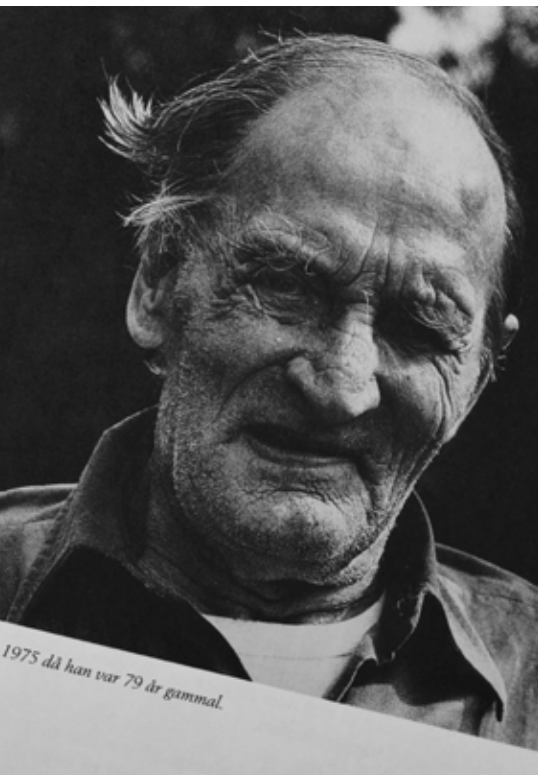
med den holmen. Efter att ha lånat en hembygdsbok om Lappo av Rolf Nordberg och hört att det är fest på Torsholma som ungdomsföreningen ordnat, så tyckte jag att jag var värd lite avkoppling. Så jag åkte dit för det låg ju i färdriktningen. Det var massor med människor redan då jag kom till lokalen och mera kom hela tiden. Många med bästa festhumöret på, polisen satt på en bänk och pratade med några gubbar medan flaskorna blänkte. De gick laget runt i buskarna runt omkring och stämningen blev högre. Det ser ut som skärgårdsborna efter en lång vinter, ofta utan händelser, lever upp igen på sommaren.

SÖNDAG 20 JULI (Torsholma - Notö - Åva)

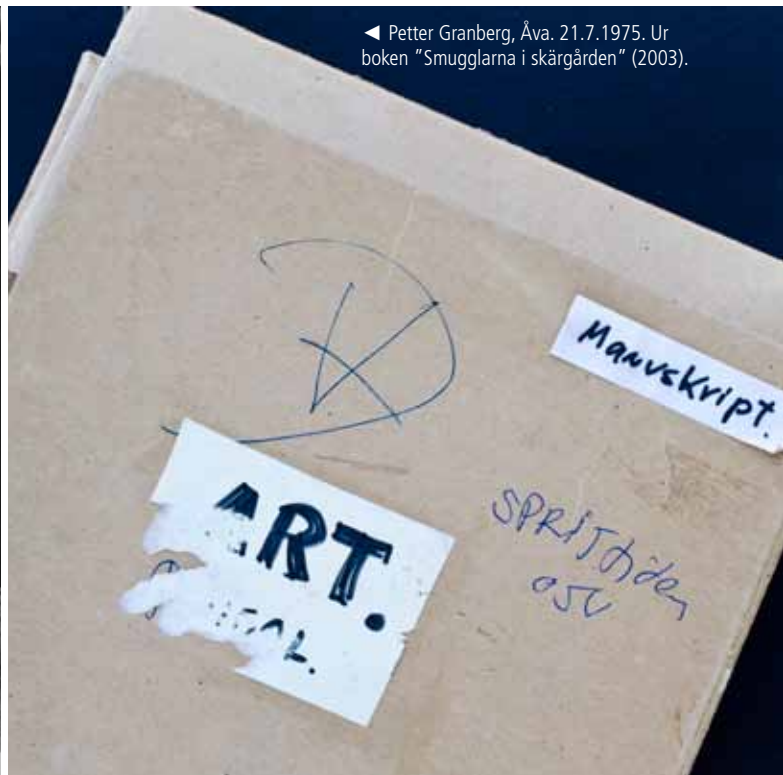
Från Torsholma körde jag över Skiftet till Notö och sen tillbaka ut på Skiftet igen. En svag medvind gjorde resan skön då jag körde förbi Brändö upp till Åva där jag skulle ha en liten pratstund med Petter Granberg som är ortens kändis och orginalgubbe som varit med om ett och varje, men jag ville inte störa såhär på söndagkväll. Jag promenerar upp till byn först i morgon. Får en fin ankarplats mellan bodarna i hamnen.

MÅNDAG 21 JULI (Åva - Iniö - Kälö)

Sitter som vanligt och njuter till morgonkaffet i morgonsolen. Går sen upp till byn. Jag är där redan 09.30 och då har de knappt stigit upp ännu för de hade haft Amerikagäster kvällen före så det har blivit sent. Jag träffar i alla fall mitt intervjuobjekt som bor i ett litet rum i huset. Hans son sköter numera om gården som kanske mest satsar på växthusodling men får också vindruvor, ett par hundra kilo, i sina växthus som han säljer. Men familjen äter väl också en del och så brukar de göra sitt eget vin på ca 50 kilo. Jag blir bjuden på kaffe och Petter Granberg börjar berätta. Då han riktigt kommer igång glömmet han nästan kaffet som blir kallt i koppen, då den ena historien efter den andra börjar komma. Han blir nästan ivrig då han riktigt kommer igång. Han tycker att det är så länge sen att han har inget att vara rädd för mera så han kan lugnt ge ut en del av sina äventyr. De är många och otroliga. Om jag förstått rätt så var han kungen inom smugglingen på Åland på sin tid. Det var rena gangsterlivet, något som inte kommit fram till de flestas öron ännu. Han berättade för mig under en och en halv timme, som jag bandade in.

1975 då han var 79 år gammal.

◀ Petter Granberg, Åva. 21.7.1975. Ur boken "Smugglarna i skärgården" (2003).